

Lietuvos skaitytojo grožinės literatūros skaitymo patirtys: skaitymo įprasminimas, esminės charakteristikos ir ypatumai globalių krizių laikotarpiu

Daiva Janavičienė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Informacijos valdymo departamentas
Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, Department of Information Management
daiva.janaviciene@lnb.lt

Santrauka. Įvairių sričių tyrėjai atkreipia dėmesį į laisvalaikio mažėjantį grožinės literatūros (GL) skaitymo populiarumą, kurį lemia elektroninių medijų globali konkurencija. GL skaitymo prasmingumo tyrimus Lietuvoje aktualizuoja išgyventas ir išgyvenamas nerimas, nulemtas dviejų viena kitą perdengiančių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą). Visuomenės sveikatos specialistai ir psichologai pripažįsta, kad GL skaitymas yra veiksmingas būdas, padedantis įveikti per krizes išgyvenamą nerimą. Straipsnio tikslas ir yra, pasitelkiant neuromokslininkų aptariamą sąmonės turinio teoriją ir įvairių sričių mokslininkų tyrimuose nagrinėjamą skaitymo įprasminimo sampratą, empiriškai ištirti Lietuvos suaugusiųjų GL skaitymo įprasminimo patirtis, svarbias charakteristikas ir ypatumus globalių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) laikotarpiais. Empirinio (kokybinio) tyrimo rezultatai parodė, kad skaitymo įprasminimas daugumos informantų grindžiamas savišviesos galimybėmis. Svarbia kokybiško skaitymo charakteristika skaitytojai įvardijo ekspertų rekomenduojamą ar jiems patiems vertingų knygų skaitymą. GL skaitymo ypatumai minėtų globalių krizių laikotarpiais turėjo panašumų ir skirtumų. Abiem laikotarpiais įtaką GL skaitymui darė aplinkoje tvyrantis nerimas ir nežinomybė, taip pat noras pažinti faktus ir susidaryti savo nuomonę. Šių krizių pradžioje vyravo tekstų socialinėse medijose skaitymas, tačiau šiems laikotarpiais užsitęsęs pradėta grįžti prie anksčiau susiformavusių ir nerimą padedančių įveikti GL skaitymo įpročių. Per krizes skaitomuose GL tekstuose aktualizavosi globalias problemas atspindinčios temos, siužetai (užkrečiamųjų ligų, slaugos, karo įvykių, patiriamų sunkumų), kurie kėlė gilesnės empatijos ir tolerancijos herojams išgyvenimus.

Reikšminiai žodžiai: grožinės literatūros skaitymas, skaitymo prasmingumas ir įprasminimas, COVID-19 pandemija, Rusijos plataus masto agresija prieš Ukrainą, globalių krizių laikotarpiai.

Lithuanian Readers' Experiences of Reading Fiction: Mindful Reading, Key Characteristics and Features during Global Crises

Abstract. Researchers in various fields have drawn attention to the declining popularity of reading fiction in pastime, driven by global competition from e-media. Research into the significance of reading fiction in Lithuania has been emphasized by the anxiety experienced and currently being experienced as a result of two overlapping crises, namely, the COVID-19 pandemic and Russia's large-scale aggression against Ukraine. Public health specialists and psychologists recognize that reading fiction is an effective way to overcome the anxiety experienced during crises. Base on the theory of consciousness content discussed by neuroscientists and the concept of mindful reading explored by researchers from various fields, the article examines the experience of giving meaning to a text when reading fiction among adults in Lithuania, and the important characteristics and features

Received: 21/08/2024. **Accepted:** 19/12/2024.

Copyright © 2024 Daiva Janavičienė. Published by the [Martynas Mažvydas National Library of Lithuania](#).

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

of this experience during global crises. The empirical (qualitative) study has showed that for most informants, mindful reading is based on opportunities for self-education. They pointed out books recommended by experts or books they themselves found valuable as the most important characteristic of quality reading. The characteristics of reading fiction during the periods of the aforementioned global crises had similarities and differences. In both cases, reading fiction was influenced by the prevailing anxiety and uncertainty in the environment, as well as the desire to learn the facts and form one's own opinion. At the beginning of these crises, reading texts on social media prevailed; however, as these periods of crises continued, people began to return to previously established reading habits that helped them overcome their anxiety. During the crises, the chosen fiction reflected global issues and themes (infectious diseases, nursing, war events, and difficulties) that brought forth deeper empathy and tolerance for the characters' and their experiences.

Keywords: reading fiction, mindful reading, COVID-19 pandemic, Russia's large-scale aggression against Ukraine, global crises.

Įvadas

Grožinės literatūros (toliau – GL) skaitymo prasmingumo ir jos skaitymo tyrimus Lietuvoje aktualuoja išgyventas ir išgyvenamas nerimas, nulemtas pastarųjų metų dviejų viena kitą perdengiančių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą)¹. Visuomenės sveikatos specialistai ir psichologai pripažįsta, kad GL skaitymas yra paprastas ir lengvai prieinamas būdas, padedantis įveikti per krizes išgyvenamą nerimą². Pasak mokslininkų, skaitymas COVID-19 pandemijos laikotarpiu buvo viena iš svarbiausių veiklų³.

Šis tyrimas grindžiamas pedagogų, sociologų ir kultūros organizatorių akcentuojamomis problemomis – nepakankamai išvystytais skaitymo įgūdžiais ir mažėjančiu GL skaitymo populiarumu, nes nūdienos pasaulyje skaitymas laisvalaikio patiria globalią elektroninių medijų konkurenciją. Įrodyta, kad pasyvus elektroninių medijų turinio suvokimas neprilygsta GL skaitymui, kuris ypač svarbus emociniam asmenybės vystymuisi⁴. GL šiame straipsnyje suvokiama kaip estetinius išgyvenimus teikiantis žodžio menas⁵.

¹ Žr. visų pirma: Lipnevič, A. Lietuvos gydytojų darbo rinkos kaita: COVID-19 pandemijos ir karo Ukrainoje iššūkiai. *Lietuvos socialinė raida*, 2022, Nr. 11: Darbo rinkos transformacijos krizių akivaizdoje / sudarytojos R. Brazienė, I. Blažienė, p. 18–35, taip pat prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2022~1701017402941/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025-04-24]; Liepa, D.; Liparte, E. Covid-19 pandemija ir karas Ukrainoje: eufemizmų ir disfemizmų vartojimas viešajame diskurse latvių, lietuvių ir rusų kalbose. *Bendrinė kalba*, 2022, t. 95, Nr. 9, p. 200–233, prieiga per internetą: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/2213/2326> [žiūrėta 2025-04-24]. Taip pat žr. Janavičienė, D. Grožinės literatūros skaitymo įprasminimas globalių krizių laikotarpiu. In: *Globalūs iššūkiai ir ateities visuomenės: XVI Lietuvos sociologų draugijos konferencija, 2024 m. lapkričio 15–16 d.: programa ir tezės = Global Challenges and Future Societies: 16th Conference of the Lithuanian Sociological Association, November 15–16, 2024: Program and Abstracts* / sudarytojai D. Čiupailaitė-Višnėvskė, D. Galdauskaitė, A. Poviliūnas, Z. Norkus, I. Budginaitė-Mačkinė, M. Pivoriūtė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla / Vilnius University Proceedings, 2024, Vol. 50, p. 86, <https://doi.org/10.15388/XVI-Sociol-konf.2024>.

² Plačiau žr. Adler, A.; Stančaitienė, G.; Grauslienė, I.; Nasvytienė, D.; Skabeikytė, G.; Barkauskienė, R. “Everything Seems Unreal”: How Adolescents Cope with COVID-19 Quarantine Experience. *Psichologija*, 2021, t. 64, p. 53–60, <https://doi.org/10.15388/Psichol.2021.40>; Stip, E.; Östlundh, L.; Aziz, K. A. Bibliotherapy: Reading OVID during COVID. *Frontiers in Psychiatry*, 2020, Vol. 11, p. 1–8, <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.567539>.

³ Žr. pavyzdžiui: Salmerón, L.; Arfó, B.; Avila, V.; Cerdán, R.; De Sixte, R.; Delgado, P.; Fajardo, I.; Ferrer, A.; García, M.; Gil, L.; Gómez-Merino, N.; Jáñez, Á.; Lluch, G.; Mañá, A.; Mason, L.; Natalizi, F.; Pi-Ruano, M.; Ramos, L.; Ramos, M.; Roca, J.; Rosa, E.; Rosales, J.; Rubio, A.; Serrano-Mendizábal, M.; Skrobiszewska, N.; Vargas, C.; Vergara-Martínez, M.; Perea, M. READ-COGvid: A Database from Reading and Media Habits during COVID-19 Confinement in Spain and Italy. *Frontiers in Psychology*, 2020, Vol. 11, p. 1–6, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.575241>; Janavičienė, D. Biblioterapija: skaitymo rekomendacijos išgyvenantiems atskirti COVID-19 pandemijos metu. *Slauga. Mokslas ir praktika*, 2021, t. 2, Nr. 7 (295), p. 1–14, <https://doi.org/10.47458/Slauga.2021.2.14>; Januševičienė, R. Lietuvos viešųjų bibliotekų veikla COVID-19 pandemijos ir migrantų krizės akivaizdoje: siekis užtikrinti žmogaus teises. *Aktualu rytoj / Relevant Tomorrow*, 2021, t. 1, Nr. 19, p. 85–103, <https://doi.org/10.51740/RT.1.19.4>.

⁴ Plačiau apie tai žr. Chambers, A. *Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis* / iš anglų k. vertė D. Andriuškevičienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2010.

⁵ Plačiau apie tai žr. Nastopka, K. Literatūros samprata XX a. lietuvių kritikoje. In: *XX amžiaus lietuvių literatūra* / redaktorius V. Kubilius. Vilnius: Vaga, 1994, p. 414–431.

Nuo pat atkurtos nepriklausomybės pradžios atliekami Lietuvos gyventojų skaitymo įpročių tyrimai rodo mažėjantį skaitymo mastą visose amžiaus grupėse (bene pagrindinė priežastis – minėtoji globali elektroninių medijų konkurencija)⁶. Vis dėlto akcentuodama skaitymo naudą Lietuvos Respublikos Vyriausybė dar 2006 m. patvirtino Skaitymo skatinimo programą⁷. Reprezentacinės apimties užsakomieji Lietuvos gyventojų skaitymo įpročių sociologiniai tyrimai atlikti 2005⁸, 2015⁹, 2021¹⁰ ir 2024 metais¹¹. Pastarajame tyrime konstatuojamas GL skaitymą analizuojančių kokybinių tyrimų nepakankamumas. Atsižvelgiant į tai šiame straipsnyje ir siekiama išsiaiškinti, kaip Lietuvos suaugę skaitytojai patys suvokia ir įprasmina GL skaitymą bei jo ypatumus globalių krizių laikotarpiu. Tad tai lemia ir straipsnio tyrimo objektą – Lietuvos suaugusių GL skaitymo įprasminimą, skaitymui svarbias charakteristikas ir skaitymo ypatumus globalių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) laikotarpiais. O straipsnio tikslas, pasitelkiant neuromokslininkų aptariamą sąmonės turinio teoriją ir įvairių sričių mokslininkų tyrimuose nagrinėjamą skaitymo įprasminimo sampratą, – empiriškai ištirti Lietuvos suaugusiųjų GL skaitymo įprasminimo patirtis, svarbias charakteristikas ir ypatumus globalių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) laikotarpiais.

Tikslui pasiekti keliama šie uždaviniai: 1) pasitelkiant neuromokslų sukurta sąmonės turinio teoriją ir edukologijos, psichologijos bei kitų sričių mokslininkų tyrimus (skirtus plataus spektro skaitymui analizuoti), pateikti skaitymo prasmingumo (globalių krizių laikotarpiu) sampratą; 2) remiantis suaugusių skaitytojų giluminių interviu analize, atskleisti skaitytojų suvokimą apie GL skaitymo prasmingumą, skaitymui svarbias charakteristikas ir skaitymo ypatumus globalių krizių metu.

Sisteminę tyrimų straipsnio tema nėra. Kai kurie darbai apima tik vieną ar kitą šio tyrimo aspektą. Antai GL skaitymo vertingumą nuosekliai analizavo Didžiosios Britanijos rašytojas ir pedagogas Aidanas Chambersas¹². Daivos Janavičienės tyrimas yra skirtas skaitymo rekomendacijoms COVID-19 pandemijos laikotarpiu¹³, Dvilės Kuzminskaitės tyrimas – skaitymo fenomenologinei analizei¹⁴, o Lauros Lukoševičiūtės ir Audronės Rimkutės tyrimas – Lietuvos 2019–2024 m. skaitymo skatinimo programų rezultatų ir poveikio vertinimui¹⁵. Galiausiai, Sigitos Astikienės tyrime, kuriame analizuojami bibliotekininkų pasakojimai apie skaitymo svarbą jų profesiniame ir asmeniniame gyvenime sovietiniu bei nepriklausomybės laikotarpiu, apžvelgiamos skaitymo populiarinimo formos, laikui bėgant pakitusios skaitymo tendencijos¹⁶.

⁶ Plačiau apie tai žr. Biveinis, P. Skaitymo moksliniai tyrimai Lietuvoje 1990–2014 metais (pradžią). *Šiandien aktualu*, 2016, Nr. 1 (54), p. 167–189; Biveinis, P. Skaitymo moksliniai tyrimai Lietuvoje 1990–2014 metais (pabaiga). *Šiandien aktualu*, 2016, Nr. 2 (55), p. 123–140; Šileris, A. *Socialinio skaitymo skaitmeninėje aplinkoje motyvacijos ir elgsenos ypatumai: [daktaro disertacija: socialiniai mokslai: komunikacija ir informacija (S 008)]*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2023, taip pat prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:162588756/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta 2025-04-24].

⁷ Dėl skaitymo skatinimo programos patvirtinimo. *Lietuvos Respublikos Vyriausybė*, 2006 m. lapkričio 30 d., nutarimas Nr. 1200. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.287765?jfwid=i3h7wmd3s> [žiūrėta 2025-04-24]. Pažymėtina, jog skaitymo skatinimo programą kuruoti pavesta Kultūros ministerijai. Skaitymo skatinimo programos veiklų planai atnaujinami ir nuosekliai įgyvendinami ir šio tyrimo metu.

⁸ *Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai: sociologinio tyrimo ataskaita*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 2005. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/docs3/kad5/w5_istorija.show5-p_r=440&p_d=40090&p_k=1.html [žiūrėta 2025-04-24].

⁹ Tyrimo „Lietuvių skaitymo įpročiai“ rezultatai. *Skaityk – laisvėk – tobulėk*, 2015. Prieiga per internetą: <https://skaitymometai.lnb.lt/index.php?1072871562> [žiūrėta 2025-04-24].

¹⁰ Tyrė atostogų skaitymo įpročius: kas trečias Lietuvos gyventojas neperskaito nė vienos knygos per metus. *Spinter Research*, 2021. Prieiga per internetą: <https://spinter.lt/tyre-atostogu-skaitymo-iprocus-kas-trecias-lietuvas-gyventojas-neperskaito-ne-vienos-knygos-per-metus/> [žiūrėta 2025-04-24].

¹¹ *Lietuvos gyventojų skaitymo įpročiai: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“, 2024. Prieiga per internetą: https://www.ltk.lt/docs/kulturos-tyrimai/2025/01/2024_Lietuvos%20gyventoju%20skaitymo%20iprociai.pdf [žiūrėta 2025-04-24].

¹² Chambers, A. *Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis*.

¹³ Janavičienė, D. *Biblioterapija: skaitymo rekomendacijos išgyvenantiems atskirtį COVID-19 pandemijos metu*, p. 1–14.

¹⁴ Kuzminskaitė, D. Skaitytojų klubai ir skaitymo fenomenologija: nuo sąmoningo individo iki įgalintos bendruomenės. *Aktualu rytoj / Relevant Tomorrow*, 2024, t. 4, Nr. 25, p. 67–76, <https://doi.org/10.51740/RT.4.25.3>.

¹⁵ Lukoševičiūtė, L.; Rimkutė, A. Skaitymo skatinimo programų rezultatų ir poveikio vertinimas. *Viešojo politika ir administravimas / Public Policy and Administration*, 2023, t. 22, Nr. 1, p. 117–131, <https://doi.org/10.5755/j01.ppaa.22.1.31582>.

¹⁶ Astikienė, S. Bibliotekininkų gyvenimo pasakojimuose atsiskleidę skaitymo tradicijos pokyčiai. *Lituanistica*, 2018, t. 64, Nr. 4 (114), p. 285–293, <https://doi.org/10.6001/lituanistica.v64i4.3886>.

Straipsnį sudaro dvi dalys: teorinė ir empirinė. Pirmoje, teorinėje, dalyje remiantis neuromokslininkų ir socialinių bei humanitarinių mokslų tyrėjų išvalgomis apie skaitymo prasmingumą atskleidžiama (GL) skaitymo įprasminimo globalių krizių laikotarpiu samprata. Joje susistemintos tyrėjų išvalgos apie skaitymo sudėtingumą, GL skaitymo malonumą, kitas su skaitymu laisvalaikio konkuruojančias veiklas, kokybiško GL skaitymo ugdymą bei autentišką teksto aktualizavimą globalių krizių metu. Šios teorinės išvalgos pasitelkiamos empiriniame tyrime, kuriam pristatyti skirta antra straipsnio dalis. Joje iš 21 informanto pusiau struktūruoto interviu būdu surinkta, susisteminta ir tematinės analizės metu išanalizuota informacija yra suskirstyta į tris temines grupes (bendras GL skaitymo prasmingumas, GL skaitymui svarbios charakteristikos ir GL skaitymo ypatumai krizių laikotarpiu). Iš transkribuotų interviu tekstų kiekvienoje teminėje grupėje išskirtos esminės temos, jos iliustruojamos tyrimo dalyvių mintimis.

Empirinis tyrimas baigiamas rezultatų pristatymu ir diskusija apie 1) *bendrai suvokiamą skaitymo prasmingumą*, kuri atspindi tyrime nagrinėtos esminės temos: savišvietos, pasaulėvaizdžio praplėtimas; atsitraukimas nuo kasdienybės rūpesčių; maloni veikla; galimybė geriau pažinti kitą žmogų; žodyno praplėtimas; galimybė „įsižeminti“, subalansuoti save; būdas išgyventi visą jausmų paletę bei įveikti kylančias problemas ir kt.; 2) *grožinės literatūros skaitymui svarbias charakteristikas*, pavyzdžiui, kokybišką, atidų skaitymą ir papildomus kokybiško skaitymo elementus, asmeniškai kokybiškus, vertingus kūrinius, skaitymo aplinką, kitų medijų konkurenciją skaitymui ir kt.; 3) *skaitymo prasmingumo krizių laikotarpiu ypatumus*, kuriuos sudaro krizių laikotarpiui būdingo išskirtinumo apmąstymas ir pačių išgyventų krizių (COVID-19 pandemijos bei Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) akivaizdoje išgyventi GL skaitymo potyriai (nuo nerimo lemto dingusio poreikio skaityti GL iki tikslingo GL skaitymo tam nerimui įveikti). Straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados.

Šis straipsnis laikytinas aktualiu dėl sistemingo bandymo atskleisti Lietuvos suaugusiųjų GL skaitymo patirtis globalių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) laikotarpiais. Šiomis patartimis būtų galima pasinaudoti išgyvenant galimas ateities krizes. Antra, tyrimo rezultatai patvirtina GL skaitymo teikiamą emocinę pagalbą asmenybės vystymuisi. Galiausiai, kokybiško GL skaitymo charakterizavimas praplečia skaitymo kultūrą, parodo GL kūrinių įvairiose laikmenose kintančius skaitymo įpročius ir tai, kad popierinės GL knygos vis dar yra populiariausios.

1. Skaitymo įprasminimo samprata mokslų perspektyvoje

Neuromokslų, taip pat socialinių ir humanitarinių mokslų tyrimuose konstatuojamas skaitymo proceso sudėtingumas, jo įvairialypiškumas ir svarba asmenybės vystymuisi. Kokybiškam skaitymui laisvalaikio būdingos charakteristikos yra artimos skaitymo kultūros postulatui. Skaitymo tyrimai, analizuojantys globalių krizių laikotarpius, leidžia daryti prielaidas, kad GL skaitymas gali būti pasitelkiamas kaip emocinės pagalbos priemonė išgyvenant krizes.

1.1. Skaitymas įvairių mokslų perspektyvoje

Pasak jau minėto britų skaitymo ugdymo specialisto A. Chamberso, skaitymo įgūdžiai nėra paveldimi. Kiekvieno individo smegenys skaitymą turi atrasti individualiai. Skaitymas, kaip protinis darbas, keičia fizinę smegenų struktūrą. Tai vienas iš sudėtingiausių smegenyse vykstančių procesų. Smegenyse tarsi saugykloje talpinama viskas, ką kada nors girdėjome arba skaitėme. Susidūrusios su nauju tekstu smegenys savo saugykloje ieško to, kas su juo derėtų. Jeigu nerandama atitikmens, sakoma, kad tekstas skaitytojui yra per sudėtingas. Kuo daugiau atitikmenų (sąsajų) suranda smegenys, tuo lengviau žmogui skaityti naują tekstą¹⁷.

¹⁷ Plačiau žr. Chambers, A. *Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis*, p. 54–55.

Neuromokslininkas Stanislas Dehaene'ė atskleidžia skaitymo metu smegenyse vykstančius sudėtingus procesus, aptardamas išmokymo skaityti sudėtingumą ir sunkumus, skaitymo ir suvokimo procesų sąsajas, neuronų svarbą suvokiant kultūros įvairovę ir daug kitų skaitymo, kaip proceso, sudėtingumą iliustruojančių temų¹⁸. Tyrėjos Sabrina Turker ir Gesa Hartwigsen, išanalizavusios 78-ių tyrimų rezultatus, konstatuoja skaitymo neurobiologiniame modelyje esant du srautus. S. Turksen ir G. Hartwigsen išanalizuotų tyrimų autoriai skenuodami smegenis nustatė, kad gebėjimai kalbėti ir suvokti kitus kalbėtojus koncentruojasi labai konkrečioje smegenų vietoje¹⁹. Kai mokomasi skaityti, aktyvuojasi labai daug smegenų sričių, formuojasi naujos neuroninės jungtys²⁰. Smegenų tyrimai rodo, kad skaitymo gebėjimų pagerėjimas labiau priklauso nuo atskirų smegenų sričių tarpusavio sąsajų gerinimo nei nuo kompensacinių mechanizmų formavimosi²¹. Vis dėlto Jeremias Braidis ir Fabio Richlanas pažymi, kad vis dar trūksta tyrimų, kurių rezultatai galėtų būti naudingi skaitymo negalioms įveikti²².

Psichoterapeuto ir tyrėjo Gintauto Narmonto požiūriu, skaitymo įgūdžius reikia pastoviai ugdyti tol, kol jau nebereikia įdėti pastangų suvokiant gilesnę teksto prasmę. Kuo daugiau skaitoma, praktikuojamasi, tuo labiau smegenys pasikeičia. Mokant skaityti vaikus labai svarbu juos įvairiai skatinti, jokių būdu netaikyti bausmių. Jei vaiko skaitymu pasidžiaugiama, vaikui tai yra motyvas skaityti dažniau, ir atvirkščiai²³. Anot G. Narmonto:

*[...] kuo daugiau [žmogus] skaito, tuo geriau jaučiasi, jaučia skaitymo malonumą ir nori vėl skaityti. Suprasdami tai, [turėtume] negeneruoti neigiamų emocijų dėl nesėkmių [skaitant] – nes tai nėra bėda, o tik pamokos, kurias reikia išmokyti ir nekartoti. Pradėti skaityti reikia nuo to, kas kelia džiaugsmą. Nebūtinai nuo sudėtingos, nors ir kitų išgirtos knygos. Tai gali būti komiksas ar eilėraštis – svarbu, kad džiugintų ir būtų malonu.*²⁴

Mokslininkai išskiria nemažai skaitymo rūšių: nuodugnusis, intensyvusis, visuminis, paviršinis ir kt.²⁵, gilusis arba kartotinis²⁶, giluminis²⁷. Knygotyros specialistai skaitymą analizuoja trimis kryptimis: 1) kaip specifinį žmonių bendravimą per spaudinius, rankraščius ir ženklus, 2) kaip ženklų ir teksto prasmės pažinimo, supratimo ir suvokimo procesą; 3) kaip ženklų suvokimą, kuris yra būtinas asmenybei ir visuomenei tobulėti²⁸.

Lingvodidaktikos tyrėjai skaitymą apibūdina kaip kalbinę ir protinę veiklą, neuropsichologinį procesą, kai raštu užfiksuota informacija dekoduojama siekiant suprasti teksto prasmę²⁹. Anot kalbų mokymo

¹⁸ Plačiau žr. Dehaene, S. *Reading in the Brain: The New Science of How We Read*. New York: Penguin Group, 2010.

¹⁹ Žr. Turker, S.; Hartwigsen, G. Exploring the Neurobiology of Reading through Non-Invasive Brain Stimulation: A Review. *Cortex*, 2021, Vol. 141, p. 497, <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2021.05.001>.

²⁰ Plačiau žr. Zhou, W.; Cui, X.; Shi, B.; Su, M.; Cao, M. The Development of Brain Functional Connectome during Text Reading. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2021, Vol. 48, p. 1–9, <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2021.100927>.

²¹ Žr. Perdue, M. V.; Mahaffya, K.; Vlahcevic, K.; Wolfman, E.; Erbeli, F.; Richlane, F.; Landi, N. Reading Intervention and Neuroplasticity: A Systematic Review and Meta-Analysis of Brain Changes Associated with Reading Intervention. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2022, Vol. 132, p. 465, <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.11.011>.

²² Braid, J.; Richlan, F. The Functional Neuroanatomy of Reading Intervention. *Frontiers in Neuroscience*, 2022, Vol. 16, p. 6, <https://doi.org/10.3389/fnins.2022.921931>.

²³ Tai iliustruoja ir informanto TD7 pasakojimas apie tai, kaip viena mokytoja padėjo įveikti disleksijos sunkumus skatindama skaityti, o ne bausdama už negebėjimą tai daryti.

²⁴ Žr. Apie skaitymą ir jo naudą: diskusijos apie tai, kas svarbu: vieša tiesioginė transliacija: lapkričio 8 d. 17.00 val.: gyd. psichoterapeutas dr. Julius Neverauskas ir psichiatras-psichoterapeutas Gintautas Narmontas. *Žmogaus institutas*, 2022 m. lapkričio 8 d. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=J_pIa3iUV3A [žiūrėta 2025-04-24].

²⁵ Žr. Ramonienė, M.; Brazauskienė, J.; Burneikaitė, N.; Daugmaudytė, J.; Kontutytė, E.; Pribušauskaitė, J. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 140–186.

²⁶ Žr. Lupton, Ch. Repeat. In: *Further Reading* / Eds. M. Rubery and L. Price. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 159, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198809791.001.0001>.

²⁷ Žr. Wolf, M. Dyslexia: Through the Eyes of Da Vinci. In: *Further Reading* / Eds. M. Rubery and L. Price. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 297, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198809791.001.0001>.

²⁸ Plačiau žr. *Knygotyra: enciklopedinis žodynas* / redaktorius F. Jukna. Vilnius: Alma littera, 1997, p. 333.

²⁹ Žr. Ramonienė, M.; Brazauskienė, J.; Burneikaitė, N.; Daugmaudytė, J.; Kontutytė, E.; Pribušauskaitė, J. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*, p. 181.

teoretikų, skaitymo kokybė „apibrėžiama kaip sudėtingesnės, geresnės kalbos išmanymo, didesnio susikau-pimo reikalaujančios literatūros skaitymas“³⁰. O štai prancūzų rašytojo ir kritiko Marcelio Prousto teigimu, skaitymas – „karštas ir sykiu santūrus malonumas“³¹. Literatūrologė Dovilė Kuzminskaitė teigia, kad „skai-tymas – ne šiaip sau hobis ar laisvalaikio užsiėmimas, o būdas gyventi“³². Literatūros teoretiko Wolfgango Iserio sukurta skaitytojo poveikio teorija teigia, kad skaitydamas asmuo „aktualizuoja“ tai, kas kiekviename tekste egzistuoja tik potencialiai. Kiekvienam literatūriniam tekstui būdingos „tuščios vietos“, „spragos“, „tarpai“. Interpretuodamas tekstą skaitytojas jas užpildo, konkretizuoja potencialiąsias prasmes³³.

Skaitymas nevyksta be skaitytojo. Rolandas Barthesas, plėtodamas poststruktūralistinę teoriją, teigia, kad teksto reikšmę lemia ne tik konkretus šaltinis – reikšmė kyla iš skaitytojo ir teksto santykio: „Prasmės gimimą kontroliuoja ne autorius, bet skaitytojas, kuris laisvai atveria ir užveria teksto įreikšminimo pro-cesą“³⁴. Tai leidžia daryti prielaidas apie skaitomo teksto skirtingą suvokimą ir iš to kylančių diskusijų prasingumą. Dalydamiesi savo mintimis grupėje (arba skaitytojų klube) žmonės gali ne tik praplėsti vienas kito suvokimą, bet netgi ir teikti vieni kitiems pagalbą³⁵. Išsakytos mintys atsispindi ir jau minėto A. Chamberso darbuose: jis išskiria dvi kūrinio autorystės rūšis – pradinio literatūros kūrinio autorystę priklauso kūrėjui, o antroji priklauso skaitytojui³⁶.

Galiausiai, literatūros skaitytojų atsako teorija orientuota į pačius skaitytojus ir jų literatūrinio kūrinio patirtį. Skaitant įvairius kūrinius, detalizuojant jų suvokimą, nuo klausimo „ką tai reiškia?“ pereinama prie klausimo „ką tai *man* reiškia?“³⁷ Šis GL skaitymo aspektas svarbus kalbant apie skaitymo įprasmi-nimą ir galimą emocinę paramą. Taip pat mokslininkai ir praktikai įvardija jiems svarbias skaitymo cha-rakteristikas, prisidedančias prie proceso įprasminimo. Tai aptariama kitame skyriuje.

1.2. Skaitymui svarbios charakteristikos

Skaitymo malonumo aspektas kildinamas iš R. Bartheso poststruktūralistinės teorijos. Ši teorija ra-šantiesiems pataria, koks turi būti „malonus skaityti tekstas“. O jis turėtų būti toks, kuris „patenkina, pripildo, sukelia euforiją; jis atsiranda iš kultūros, nenutraukia ryšių su ja ir yra susijęs su patogaus skai-tymo praktika“³⁸. Komunikacijos mokslų atstovo Arūno Šilerio teigimu, pats skaitymas savo malonumui, arba „laisvalaikio skaitymo terminas“, suponuoja mintį, kad asmuo skaito laisvu laiku, o tokio skaitymo motyvacija – patirti (skaitymo) džiaugsmą ir malonumą³⁹. Šiuos teiginius patvirtina ir 2024 m. Lietuvoje atlikto plataus sociologinio tyrimo rezultatai, kurie rodo, jog dažniausiai skaitymo laisvalaikio motyva-cija ir yra *skaitymo malonumas*⁴⁰. Jeigu procesas malonus, jį žmonės yra linkę kartoti dažniau. Tačiau, kaip pastebi S. Astikienė, laikui bėgant keičiasi požiūris ir į perskaitytas knygas. Jos tyrime viena iš ap-klausoje dalyvavusių bibliotekininkių teigė, kad „Knygos tampa atradimu, suteikiančiu džiaugsmo tam

³⁰ Cituota iš: Lukoševičiūtė, L.; Rimkutė, A. *Skaitymo skatinimo programų rezultatų ir poveikio vertinimas*, p. 120.

³¹ Proust, M. *Apie skaitymą* / iš prancūzų k. vertė V. Bikulčius. Vilnius: Hubris, 2021, p. 29.

³² Kuzminskaitė, D. Odė skaitymui. *Šiaurės Atėnai*, 2023 m. spalio 27 d., Nr. 20 (1420), p. 5. Taip pat prieiga per internetą: <http://www.satenai.lt/wp-content/uploads/2023/01/Nr.20-1420-2023-10-27.pdf> [žiūrėta 2025-04-24].

³³ Plačiau žr. Iser, W. Interaction between Text and Reader. In: *Readers and Reading* / Edited and Introduced by A. Bennett. London: Routledge, 2013, p. 20–31, <https://doi.org/10.4324/9781315844114>.

³⁴ Barthes, R. *Teksto malonumas* / sudarytoja, įvado ir paaiškinimų autorė G. Baužytė-Čepinskienė; iš prancūzų k. vertė A. G. Bartkus, G. Baužytė-Čepinskienė, G. Dručkutė. Vilnius: Vaga, 1991, p. 3. Taip pat žr. Katkuvienė, J. Skaitytojas. *Avantekstas: lietuviškų lite-ratūros mokslo terminų žodynas*. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <http://www.avantekstas.flf.vu.lt/lt/skaitytojas> [žiūrė-ta 2025-04-24].

³⁵ Plg. Kuzminskaitė, D. *Skaitytojų klubai ir skaitymo fenomenologija: nuo sąmoningo individo iki įgalintos bendruomenės*, p. 67–76.

³⁶ Chambers, A. *Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis*, p. 81.

³⁷ Žr. Kuzmičova, A. Consciousness. In: *Further Reading* / Eds. M. Rubery and L. Price. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 276, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198809791.001.0001>.

³⁸ Barthes, R. *Teksto malonumas*, p. 278.

³⁹ Šileris, A. *Socialinio skaitymo skaitmeninėje aplinkoje motyvacijos ir elgsenos*, p. 47.

⁴⁰ Žr. *Lietuvos gyventojų skaitymo įpročiai: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“, 2024.

tikru gyvenimo laikotarpiu⁴¹. Taigi, tapęs malonių užsiėmimu, įprotis skaityti išlieka ilgam.

Vis dėlto nūdienos pasaulyje skaitymas laisvalaikio patiria globalią elektroninių medijų konkurenciją. Kaip rodo periodiškai Lietuvoje atliekamas plataus masto sociologinis tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“, knygų skaitymas išlieka gana populiarus įsitraukimo į kultūrą būdas. Antai 2023 m. laisvalaikio knygas (popierines ir elektronines) skaitė 70 proc.⁴²; 2020 m. – 69 proc. šalies gyventojų. Tačiau masinių medijų stebėjimas yra labiausiai paplitusi kultūrinė veikla; 2020 m. buvo 94 proc.⁴³ televiziją žiūrinčių šalies gyventojų, o 2023 m. jau konstatuojama, jog „televiziją žiūri beveik visi“⁴⁴.

A. Šileris konstatuoja tendenciją, jog paaugliai dar niekada neskaitė tiek daug, kiek šiandien. Vis dėlto mokslininkas, remdamasis atliktais tyrimais, pažymi, kad didelė šio skaitymo dalis vyksta „kąsnio dydžio gabalėliais“ (socialinėse medijose) – taip siekiama prisidėti prie pokalbio, o ne nusikelti iš viešumos į tylų susitikimą su tekstu. Tyrėjo išvada pesimistinė: „su reikšmingais iššūkiais susiduria ne tik ilgų tekstų skaitymo, bet ir apskritai skaitymo kultūra“⁴⁵.

Vyresnės kartos žmonės prisimena, kad skaitymas buvo viena iš nedaugelio galimų laisvalaikio leidimo formų. Jų laikais medijų įvairovė buvo negausi, galimybės domėtis pasauline kultūra – ribotos, tad galimai dėl to GL knygos buvo labai populiaros. Anot tyrėjo ir rašytojo Rimanto Kmitos, „sovietmečiu skaitymas buvo svarbi, konstruktyvi neoficialiojo literatūrinio gyvenimo forma“⁴⁶.

Tiriamuoju laikotarpiu (2024 m.) pagrindiniu skaitymo konkurentu išlieka žmonių įsitraukimas į kitas medijas, nors ne vienas šio empirinio tyrimo informantas pabrėžia GL skaitymo kokybę ir naudas, palyginti su pasyviu socialinių medijų stebėjimu.

Kokybiško skaitymo problemą konstatuoja ir L. Lukoševičiūtės bei A. Rimkutės atliktas Lietuvos 2019–2024 m. skaitymo skatinimo programų rezultatų ir poveikio vertinimo tyrimas. Tyrėjų teigimu:

*[...] skaitymo kiekybė ir jam skiriamas laikas nesumažėjo, tačiau kokybė iš esmės pasikeitė – nors skaitoma daug ir įvairiais formatais tekstų, tarp jų vis mažesnė dalis tenka vertingai ir susikaupti reikalaujančiai literatūrai*⁴⁷.

Šis pastebėtas faktas nestebina, nes kokybiškas skaitymas yra sudėtinga veikla, ir žmonės mieliau laisvalaikio renka kitas, paprastesnes medijas. Naujausias (2024 m.) sociologinis tyrimas apie Lietuvos gyventojų skaitymo įpročius rodo, kad knygų skaitymo mastas drastiškai nemažėja, bet vis dar yra gana didelė Lietuvos gyventojų dalis (23,2 proc.), per metus neperskaitanti nė vienos knygos⁴⁸.

Pravartu pasitelkti A. Chamberso kokybiško skaitymo sampratą. Pasak šio tyrėjo:

*[...] atsakingi skaitytojai kalba apie tai, kaip knyga juos įtraukia ir kaip jie įsijaučia, kaip kiekvieną kartą ji užvaldo ir gyvena juose, kiekvieną kartą juos keičia, kad ir nestipriai. Knyga prisideda prie jų patirties, žinių, asmenybės tobulėjimo. Vertingiausios yra knygos, kurios pralenkia individualų gebėjimą naudoti kalbą, pateikti idėjas, analizuoti žmogiškąjį elgesį.*⁴⁹

⁴¹ Astikienė, S. Bibliotekinių gyvenimo pasakojimuose atsiskleidę skaitymo tradicijos pokyčiai, p. 291.

⁴² Žr. Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2023 / ataskaitą parengė R. Matulaitienė, L. Nevinskaitė. Vilnius: Lietuvos kultūros taryba, 2023, p. 168. Prieiga per internetą: https://www.ltkt.lt/docs/kulturos-tyrimai/2024/03/Gyventoju-dalyvavimas-kulturoje_ataskaita_FIN.pdf [žiūrėta 2025-04-24].

⁴³ Žr. Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2020 / ataskaitą parengė A. Ambrazevičienė, R. Matulaitienė. Vilnius: Lietuvos kultūros taryba, 2020, p. 233. Prieiga per internetą: <https://www.ltkt.lt/docs/kulturos-tyrimai/2021/05/GYVENTOJU-DALYVAVIMAS-KULTUROJE-IR-PASITENKINIMAS-KULTUROS-PASLAUGOMIS-2020.pdf> [žiūrėta 2025-04-24].

⁴⁴ Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2023, p. 247.

⁴⁵ Šileris, A. Socialinio skaitymo skaitmeninėje aplinkoje motyvacijos ir elgsenos ypatumai, p. 10.

⁴⁶ Kmita, R. Skaitymas sovietmečiu kaip neoficialus literatūrinis gyvenimas. In: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką* / sudarė R. Kmita. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 90.

⁴⁷ Lukoševičiūtė, L.; Rimkutė, A. Skaitymo skatinimo programų rezultatų ir poveikio vertinimas, p. 122.

⁴⁸ Žr. Lietuvos gyventojų skaitymo įpročiai: tyrimo ataskaita. Vilnius: Tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“, 2024, p. 18.

⁴⁹ Chambers, A. Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis, p. 82.

Anot A. Chamberso, svarbios yra šios kokybiško skaitymo charakteristikos: 1) nusiteikimas (protinės ir emocinės nuostatos); 2) aplinka (tinkamumas ar netinkamumas veiklai); 3) skaitymo trukmė; 4) turinio įsiminimas / pamiršimas; 5) kartotinis skaitymas; 6) skaitymo dienoraščio rašymas; 7) tinkamas skaitinių pasirinkimas⁵⁰. Kokybiško skaitymo suvokimas sudaro GL prasmingumo dalį – tai patvirtina ir empirinio tyrimo rezultatai, pristatomi šio straipsnio antroje dalyje.

A. Chamberso skaitymo charakteristikos tiesiogiai siejasi su pomėgio skaityti susiformavimu vaikystėje. Anot tyrėjų, „namuose formuojasi vaiko susidomėjimas skaitymu. Svarbu, kad vaikas būtų apsuptas skaitymo aplinkos.“⁵¹ Šiuos teiginius pagrindžia minėtas J. Astikienės tyrimas, kuris parodo, jog bibliotekininkų (jie skaitymui teikia išskirtinę prasmę ir šį užsiėmimą laiko labai svarbiu) pomėgiui skaityti įtakos turėjo tėvai, seneliai, mokykla, vaikystės laikų biblioteka ir jos darbuotojai. Vėliau bibliotekininkai skatino skaityti savo vaikus patys skaitydami jiems, vesdamiesi į savo darbo vietą⁵². Suformuoti kokybiško GL skaitymo įpročiai tampa malonia veikla, įprasmina laisvalaikį ir gali pagelbėti susidūrus su globalių krizių metu patiriamais neigiamais išgyvenimais. Kitame skyriuje ir pristatomos tyrėjų išvalgos apie (kokybišką) skaitymą globalių krizių laikotarpiu.

1.3. Skaitymas globalių krizių laikotarpiu

Skaitymui, kaip vienai iš svarbių veiklų, naują impulsą suteikė COVID-19 pandemijos ribojimų laikotarpis. Šiuo laikotarpiu Lietuvos valstybiniuose nutarimuose muziejai ir bibliotekos buvo pripažinti įstaigomis, teikiančiomis gyvybiškai svarbias informacijos paslaugas ir užtikrinančiomis galimybes pažinti nacionalinį ir pasaulio paveldą, todėl joms sudaryta išimtis – laikantis saugumo reikalavimų leista teikti paslaugas visiems lankytojams⁵³.

Rusijos karinei agresijai prieš Ukrainą tęsiantis jau trejus metus, sociologai ir visuomenės sveikatos specialistai, filologai šį laikotarpį gretina su COVID-19 pandemija⁵⁴.

COVID-19 pandemija visus sustabdė, apribojo judėjimą, tačiau kartu leido išgyventi laiko sulėtėjimą. Lėtojo laiko koncepcijas aptarusios sociologės Milda Pivoriūtė ir Karolina Poškauskaitė pažymi, jog didelė dalis miestų gyventojų moderniose poindustrinėse šalyse patiria nuolatinį laiko trūkumą, jaučiasi per daug užsiėmę ir vis labiau skubantys. Šių tyrėjų teigimu,

*Atsigręžimas į lėtąjį laiką daliai greitojo laiko režimu gyvenančių žmonių tampa esminiu principu siekiant svarbių egzistencinių pokyčių, kurie veda prie subjektyviai prasmingesnio, kokybiškesnio, laisvesnio ir autentiškesnio gyvenimo.*⁵⁵

Jeigu sustojama tiksliai, patiems to norint – yra vienaip, tačiau visai kitaip būna, kai sustoti privailoma dėl globalių apribojimų. Mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad COVID-19 pandemijos metu didelė visuomenės dalis išgyveno padidėjusį nerimą, kuris yra psichikos sveikatos sutrikimas⁵⁶. Per pandemiją

⁵⁰ Žr. Chambers, A. *Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis*, p. 16–17, 31–32, 65, 71–73.

⁵¹ *Lietuvos gyventojų skaitymo įpročiai: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“, 2024, p. 9.

⁵² Žr. Astikienė, S. *Bibliotekininkų gyvenimo pasakojimuose atsiskleidę skaitymo tradicijos pokyčiai*, p. 289.

⁵³ Žr. pavyzdžiui: Januševičienė, R. *Lietuvos viešųjų bibliotekų veikla COVID-19 pandemijos ir migrantų krizės akivaizdoje: siekis užtikrinti žmogaus teises*, p. 90.

⁵⁴ Žr. Lipnevič, A. *Lietuvos gydytojų darbo rinkos kaita: COVID-19 pandemijos ir karo Ukrainoje iššūkiai*, p. 18; Liepa, D.; Liparte, E. *Covid-19 pandemija ir karas Ukrainoje: eufemizmo ir disfemizmo vartojimas viešajame diskurse latvių, lietuvių ir rusų kalbose*, p. 200; Žmuida, E. *Literatūra karo akivaizdoje: „ne mūsų“, „mūsų“ ir „visų karas“*. *Lituanistica*, 2023, t. 69, Nr. 1 (131), p. 56–69, <https://doi.org/10.6001/lituanistica.2023.69.1.3>.

⁵⁵ Pivoriūtė, M.; Poškauskaitė, K. Kai nebetenkinama „per daug ir per kažkaip“: egzistenciniai pokyčiai kintant gyvenimo ritmui. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2019, t. 45, Nr. 2, p. 39, <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2019.2.15>.

⁵⁶ Žr. Antunes, R.; Frontini, R.; Amaro, N.; Rogerio, S.; Matos, R.; Morouço, P.; Rebelo-Gonçalves, R. Exploring Lifestyle Habits, Physical Activity, Anxiety and Basic Psychological Needs in a Sample of Portuguese Adults during COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2020, Vol. 17, No. 12, p. 1–13, <https://doi.org/10.3390/ijerph17124360>.

jis itin atsiliepė vyresnio amžiaus europiečių gerovei⁵⁷. O visuomenės sveikatos specialistų atliktas tyrimas rodo žmonių pastangas gauti daugiau informacijos apie pandemiją, nes taip siekiama psichologinio saugumo⁵⁸. Žinoma, mokslininkai taip pat ieškojo paprastų ir visiems prieinamų būdų pagelbėti nerimą išgyvenantiems asmenims. Vienas tokių būdų ir gali būti GL skaitymas. Michalo L. Mumperio ir Richardo J. Gerrigo atliktas tyrimas rodo, kad GL skaitymas laisvalaikiu gali pagerinti socialinius ir pažintinius gebėjimus. GL skaitymas turi nemažą įtaką asmenų nuostatų, troškimų ir kitų vidinių būsenų suvokimui. Skaitant GL atsiranda daugiau galimybių geriau suprasti kitus, plačiau pamatyti situaciją⁵⁹.

Nepaisant neigiamų padarinių, pandemijos laikotarpis gali suteikti didelį potencialą teigiamiems pokyčiams, ypač – naujoms pradžioms. Lėtojo laiko tyrinėjimai atskleidžia, kad priverstinis sulėtėjimas sudaro galimybę skirti (daugiau) laiko atsigręžimui į save, artimuosius, savo gyvenimo refleksijai, egzistenciniams apmąstymams, prasmės paieškomis, tikslų, prioritetų perdėliojimui⁶⁰. Naujausi sociologiniai tyrimai Lietuvoje rodo, kad per COVID-19 pandemiją įvestus ribojimus (2020–2022 m.) „gyventojai patiriamą kultūrinių veiklų stoką daugiausia užpildė fizinių knygų skaitymu“⁶¹.

Tyrėjų grupė iš Ispanijos ir Italijos išanalizavo, kaip šių šalių gyventojų skaitymo įpročiai keitėsi per COVID-19 pandemiją įvestus ribojimus. Informantai pandemijos metu *naujienas* skaitė daug dažniau, tačiau laikui bėgant jas skaitė vis rečiau; *laisvalaikio skaitinių* informantai skaitė daugiau nei prieš pandemiją⁶². Visa tai siejasi su antroje straipsnio dalyje pateikiamais empiriniais tyrimo rezultatais ir patvirtina prielaidą dėl GL skaitymo prasmingumo kasdienybėje bei suponuoja mintį apie GL skaitymo kaip emocinės pagalbos tikslingą pasitelkimą krizių laikotarpiams.

Apibendrinant galima teigti, jog smegenyse vykstantys sudėtingi procesai, kuriuos tiria neuromokslininkai, siejasi su socialinių ir humanitarinių mokslų atstovų vykdomais vaikystėje išmokto ir dažnai kartojamo GL skaitymo naudos tyrimais. Analitinio vientiso skaitymo modelio nebuvimas rodo proceso įvairialypiškumą ir anticipuoja naujas tyrimų kryptis. Tyrėjų konstatuojamos sąsajos su prasmės kūrimu skaitant, skaitymo kokybei svarbių charakteristikų išskyrimas ir skaitymo, kaip nerimo, streso įveikimo priemonės, vertinimas globalių krizių laikotarpiu leidžia šiuos konceptus pasitelkti Lietuvos skaitytojų GL skaitymo prasmingumo kokybinei (empirinei) analizei.

2. Lietuvos skaitytojų GL skaitymo prasmingumo, svarbių charakteristikų ir ypatumų krizių laikotarpiu tematinė analizė

2.1. Tyrimo metodologija, dalyviai ir klausimai

Tipinio Lietuvos skaitytojo empiriniame tyrime pasirinkta aiškintis GL skaitymo prasmingumo patirtis, kokybiško skaitymo svarbias charakteristikas ir skaitymo ypatumus krizių laikotarpiu. Kartu atliktas ir kokybinis tyrimas – tematinė analizė⁶³. Surinkti duomenys analizuoti pasitelkiant žinojimo so-

⁵⁷ Plačiau apie tai žr. *Social, Health, and Economic Impacts of the COVID-19 Pandemic and the Epidemiological Control Measures: First Results from SHARE Corona Waves 1 and 2* / Eds. A. Börsch-Supan, A. Abramowska-Kmon, K. Andersen-Ranberg, A. Brugiavini, A. Chłoń-Domińczak, F. Jusot, A. Laferrère, H. Litwin, Š. Smolić, G. Weber. Berlin, Boston: De Gruyter, 2023, <https://doi.org/10.1515/9783111135908>.

⁵⁸ Žr. Žemaitienė, N.; Kukulskienė, M.; Miglinė, V.; Kubilienė, L.; Urbonaitė, G.; Digrytė-Šertvytienė, L.; Norė, A.; Šmigelskas, K. Psychological Aspects of Media Communication during the COVID-19 Pandemic: Insights from Healthcare and Pharmacy Specialists in Lithuania. *Healthcare*, 2021, Vol. 9, No. 10, p. 1–14, <https://doi.org/10.3390/healthcare9101297>.

⁵⁹ Plačiau žr. Mumper, M. L.; Gerrig, R. J. Leisure Reading and Social Cognition: A Meta-Analysis. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 2017, Vol. 11, No. 1, p. 109–120, <https://doi.org/10.1037/aca0000089>.

⁶⁰ Žr. Pivoriūtė, M.; Poškauskaitė, K. *Kai nebetenkina „per daug ir per kažkaip“: egzistenciniai pokyčiai kintant gyvenimo ritmui*, p. 62.

⁶¹ Lietuvos gyventojų skaitymo įpročiai: tyrimo ataskaita. Vilnius: Tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“, 2024, p. 10.

⁶² Plačiau žr. Salmerón, L.; Arfé, B.; Avila, V.; Cerdán, R.; De Sixte, R.; Delgado, P.; Fajardo, I.; Ferrer, A.; García, M.; Gil, L.; Gómez-Merino, N.; Jáñez, Á.; Lluch, G.; Mañá, A.; Mason, L.; Natalizi, F.; Pi-Ruano, M.; Ramos, L.; Ramos, M.; Roca, J.; Rosa, E.; Rosales, J.; Rubio, A.; Serrano-Mendizábal, M.; Skrobiszewska, N.; Vargas, C.; Vergara-Martínez, M.; Perea, M. *READ-COGvid: A Database from Reading and Media Habits during COVID-19 Confinement in Spain and Italy*, p. 1–6.

⁶³ Plačiau apie šį metodą žr. Žydzionaitė, V.; Sabaliauskas, S. *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga, 2017.

ciologijos prieigą, kurios išeities taškas yra teiginys, kad realybė yra socialiai konstruojama⁶⁴.

Atliekant tyrimą buvo paimta interviu iš 21 skaitytojo⁶⁵. Tyrimo dalyviai – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (toliau – LNB) registruoti skaitytojai. Tyrimo dalyvių atrankos principas – įvairovė. Interviu skaičių lėmė vadinamasis duomenų prisotinimas⁶⁶ – nauji interviu imti tol, kol informacija pradėjo kartotis ir nebeatskleisti naujų aspektų.

Tyrimo dalyvavo 5 vyrai ir 16 moterų; vidutinis informantų amžius 49,5 metų. Vyriausiam informantui buvo 75 m., jauniausiam – 26 metai. Informantai yra iš įvairių sričių, trečdalis (7 iš 21) – dirba kultūros institucijoje (bibliotekoje), visi yra įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 6 iš 21 informantų yra mokslų daktarai (1 – medicinos, 3 – humanitarinių mokslų ir 2 – socialinių mokslų sritys; žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

Informanto kodas	Lytis	Amžius	Ekonominio užimtumo sritis	Išsilavinimas
TD1	Moteris	57	Kultūros įstaiga / biblioteka	Socialinių mokslų daktaras
TD2	Vyras	49	Kultūros įstaiga / biblioteka	Humanitarinių mokslų daktaras
TD3	Vyras	45	Kultūros įstaiga / biblioteka	Humanitarinių mokslų daktaras
TD4	Vyras	45	Kultūros įstaiga / biblioteka	Humanitarinių mokslų daktaras
TD5	Vyras	40	Akademinių švietimo įstaiga	Socialinių mokslų daktaras
TD6	Moteris	62	Kultūros įstaiga / restauravimo dirbtuvės	Pedagogikos aukštasis, vienkopės
TD7	Moteris	62	Prekyba	Pedagogikos aukštasis, vienkopės
TD8	Moteris	75	Pensininkė	Architektūros aukštasis, vienkopės studijos
TD9	Moteris	44	Laisvasis menininkas	Trys magistro laipsniai, įvairios sritys
TD10	Moteris	44	Gydytoja	Medicinos mokslų daktaras
TD11	Moteris	61	Medicinos laborantė	Chemijos aukštasis, vienkopės studijos
TD12	Moteris	43	Muzikantė, etnologė	Kultūros aukštasis
TD12A	Moteris	59	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga	Edukologijos aukštasis, vienkopės
TD14	Moteris	66	Valstybės tarnautoja	Teisės aukštasis, vienkopės
TD15	Moteris	44	Valstybės tarnautoja	Pedagogikos aukštasis, vienkopės
TD16	Moteris	43	Aukštojo mokslo institucija, švietimas	Chemijos aukštasis
TD17	Vyras	27	Kultūros institucija / biblioteka	Istorijos universitetinis, žurnalistikos magistras
TD18	Moteris	49	Knygynas	Ekonomikos magistras
TD19	Moteris	56	IT specialistas	IT verslo vadybos magistras
TD20	Moteris	26	Kultūros institucija / biblioteka	Filologija – viešasis administravimas, magistras
TD21	Moteris	43	Oro transporto verslo institucija	Filologijos bakalaurs

Tyrimo dalyviai iš anksto buvo informuoti apie tyrimo tikslą, susitikę su šio straipsnio autore jie

⁶⁴ Žr. visų pirma: Berger, P. L.; Luckmann, T. *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas* / iš anglų k. vertė A. Radžvilienė. Vilnius: Pradai, 1999. Taip pat žr. Žydžiūnaitė, V.; Sabaliauskas, S. *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*, p. 41–45.

⁶⁵ Nuosirdžiai dėkojame visiems informantams už jų dalyvavimą šiame tyrime.

⁶⁶ Plačiau apie tai žr. Gaižauskaitė, I.; Valavičienė, N. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 41.

pasirašė sutikimus, kuriuose buvo apibrėžtos konfidencialumo ribos. Informantai sutiko su tuo, kad visa informacija straipsnyje pateikiama dalyviams suteikiant kodus. Surinkti duomenys saugomi LNB Bibliotekininkystės metodikos ir tyrimų skyriuje ir prieinami tik tyrimo tikslais.

Pusiau struktūruoto interviu klausimynas parengtas iš anksto numatant pagrindinius klausimus, kartu paliekama galimybė įvesti papildomus su tema susijusius klausimus (žr. 2 lentelę). Susitikimo ir pokalbio metu informantams buvo pristatytos svarbios pamatinės sąvokos: skaitymas, prasmė ir įprasminimas.

2 lentelė. Struktūruoto interviu loginė seka ir klausimai

Klausimas	Kokius duomenis siekiama surinkti
Kas Jums yra grožinės literatūros skaitymas?	Siekiama generuoti platesnį informantų suvokimą apie skaitymo veiklą.
Pakomentuokite, prašau, kas Jums yra lėtas, greitas ir kokybiškas skaitymas.	Siekiama atskirti skaitymo būdus ir išsiaiškinti kokybiško skaitymo suvokimą.
Papasakokite apie savo kaip skaitytojo kelią, skaitymo prasmingumo suvokimą, kaitą.	Siekiama surinkti informaciją apie tapimo skaitytoju etapus, tam didžiausią įtaką turėjusias aplinkybes, kitas kokybiško skaitymo charakteristikas.
Ką galėtumėte pasakyti apie grožinės literatūros skaitymo prasmingumą krizių laikotarpiu?	Siekiama sutelkti žvilgsnį į globalių krizių laikotarpius ir skaitymo suvokimo, jo patirties ypatumus.
Kuo skiriasi grožinės literatūros skaitymo prasingumas naudojant įvairias medijas (skaitant popierines, elektronines, garsines knygas)?	Siekiama išsiaiškinti skaitymo pomėgius vertinant juos pagal skirtingas medijas.

Pokalbiai su informantais vyko 2024 m. kovo–birželio mėnesiais susitikus gyvai. Interviu tekstų transkripcija ir analizė atlikta 2024 m. balandžio–liepos mėnesiais. Ilgiausias interviu trukėjo daugiau nei 1 val. (65 min.), trumpiausias – 35 minutes. Vidutinė interviu trukmė – 43 minutės. Transkribuoto teksto apimtis – 105 A4 formato lapai.

2.2. Empirinio tyrimo rezultatai

Atlikus 21 skaitytojo interviu tematinę analizę, išskirtos trys teminės grupės, atskleidžiančios bendrą suvokimą apie GL skaitymo prasmingumą, GL skaitymui svarbias charakteristikas ir GL skaitymo ypatumus globalių krizių laikotarpiu (žr. 1 paveikslą).

1 paveikslas. Tyrimo teminių grupių žemėlapis

2.2.1. GL skaitymo prasingumas

Pirmąją duomenų analizės temų grupę sudaro 21 informanto išsakytos mintys apie subjektyvų skaitymo prasingumą. Dažniausiai tyrimo dalyviai kalbėjo apie GL skaitymo teikiamas savišvietos, pasau-
lėvaizdžio praplėtimo galimybes.

Kai kurios temos turi ne tik *teigiamą*, bet ir *neigiamą* skaitymo prasingumo konotaciją. Pavyzdžiui, kalbėdamas tema „Atsitraukimas nuo kasdienybės rūpesčių“ informantas TD9 suvokia, kad skaitymas jam tampa priebėga nuo problemų sprendimo:

[...] sunkesnis etapas; jauti, kad gal reikėtų kokių sprendimus daryt, bet... ne, geriau jau aš knygą paskaitysiu. Tarsi ten įdomesnis gyvenimas. (TD9)

Temoje „Teisėtas atsitraukimas nuo rutinos“ du informantai kalba apie leidimą sau skaitymą išnau-doti kaip „laiką, skirtą tik sau“ ir nedirbti kitų rutininių buitės darbų. Pavyzdžiui:

[...] Taip aš pailsiu ir taip aš noriu leisti tą laisvalaikį, laiką sau. Laiką, kai aš neturiu nieko daryti, siekti, išmokti, ar padaryti ką nors, kas matosi buityje. (TD18)

Skaitymui skiriamas laikas šeimoje tarsi yra pateisinamas, bet vis dėlto kartu jaučiama kaltė, nes tuo metu namuose neatliekami buties darbai.

Du informantai, kalbėdami apie skaitymo prasmingumą, pavartojo žodį „narkotikas“, taip apibūdindami priklausomybę nuo skaitymo, didelį poreikį skaityti:

[...] Taip lyg leidimą sau duodi tokį – atsijungti. Gal čia – toks nekenksmingiausias narkotikas... (juokiasi) (TD9);

[...] Įsitraukiu, ir va kartais net liga gal. Dabar, žiūrint iš neigiamos pusės, tai... man, žinokite, kaip narkotikas [...] narkotikai vartojami pabėgti. Va pabėgti iš realybės, ir kažkaip suteikiamas geras jausmas [...] aš pagalvojau – knygos man yra lygiai tas pats [...]. (TD19)

Du skirtingi GL skaitymo prasmingumo įvardijimai yra susiję su profesinio tobulėjimo siekiu: 1) kai skaitoma ne tik tai, kas patinka, bet ir tai, kas naujo publikuota:

[...] Kartais iš profesinio sumetimo skaitau kažką, kas galbūt nebūtų įdomu skaityti šiaip, bet skaitau, nes man reikia susipažinti su tam tikrais dalykais, idėjomis (TD2);

2) kai informantas ruošiasi (kelia sau tikslą) sukurti vertingą knygą, todėl GL skaito norėdamas išsi-aiškinti, kas lemia GL vertingumą:

[...] Noriu išsiaiškinti, kas sudaro vertingą, turintį išliekamąją vertę kūrinį ir jį sukurti. (TD17)

GL skaitymas įprasminamas kaip kolekcionavimo įrankis (TD5), kaip būdas pasisemti kūrybos im-pulsų tapant paveikslus (TD9), kaip galimybė saugiai išgyventi įvairius jausmus (TD12A). Unikalus skai-tymo prasmingumas siejamas su noru pažinti muzikinį pasaulį:

[...] Aš mėgstu muziką, ją nuolat klausau, dainuoju. Aš noriu žinoti viską, galvoju, kad aš dar per mažai žinau muzikos. [...] Skaitau romaną, randu užuominą į dainą ir tuo momentu ją pasileidžiu YouTube. (TD21)

Du informantai kalba apie patirtą skaitymo prasmingumą „įsižeminant“, išgyvenant momentą čia ir dabar (TD10, TD4). Keli informantai skaitymo prasmingumą sieja su galima jo nauda įveikiant ligas ar negalias: įveikta disleksija (TD7); daug skaitant atkurta po avarijos sutrikusi smegenų veikla (TD12); skaitymas kartais net prilyginamas reabilitacijai po sunkios ligos (TD15). 3 lentelėje esminės temos iliustruojamos informantų mintimis.

3 lentelė. GL skaitymo prasmingumas

Tema	Temos iliustravimas tyrimo pavyzdžiais
Savišvieta, pasaulė-vaizdžio praplėtimas	Būdas sužinoti ir į(si)traukti į pokalbius (TD1, TD12, TD16); akiračio, pasaulėvaizdžio praplėtimas (TD3, TD16); egzistencinių klausimų apmąstymas; prisilietimas prie svarbių bendražmogiškų tiesų, problemų (TD4); impulsas pažinti, galimybė išplėtoti mintį (TD8, TD21); žodyno praplėtimas ir gilinimas (TD10); būdas geriau pažinti save (TD10); sa-viugdos būdas (TD17; TD18)

Tema	Temos iliustravimas tyrimo pavyzdžiais
Atsitraukimas nuo kasdienybės rūpesčių	Būdas atitrūkti, atsiriboti nuo kasdienybės rūpesčių, problemų (TD7, TD9, TD20); užuot sprendus problemas nuo jų pabėgama skaitant (TD9); būdas pabėgti nuo pasaulio, pasislėpti ir saugiai būti su savimi (TD11, TD16, TD21)
Malonumas	Būdas patirti malonumą – dėl siužeto ar autoriaus stiliaus (TD1); skaitant patiriamas malonumas (TD2, TD16, TD20); trokštamas malonumas, ramybė, atsipalaidavimas (TD6); palaima gauti naujų žinių iš savo mėgstamos srities (TD14)
Atsipalaidavimas	Atsipalaidavimo būdas (TD7; TD10; TD17); būdas, kuriuo siekama pailsinti smegenis (TD10)
Turiningas laisvalaikis	Būdas, kuriuo siekama turiningai praleisti laiką (TD4); būdas patirti daugybę gyvenimų (TD9); turiningas poilsis (TD14); noras įdomiai praleisti laiką (TD18)
Fiziologinis poreikis / narkotikas	Geidžiamiausia veikla – skaitymas (TD18); skaityti, rašyti – yra psichofiziologinis poreikis (TD2); būdas, kuriuo siekiama „atsijungti“, lyg nekenksmingiausias narkotikas (TD9); privaloma kasdieninė veikla, įprotis, priklausomybė (TD19); „vagiamas“ laikas, savignyba ieškant pasiteisinimo (TD19)
Galimybė pažinti kitą žmogų	Būdas, kuriuo siekiama pažinti kitą žmogų, sužinoti apie jo mąstymą, jausmus (TD8); susitikimas su konkrečiu žmogumi – autoriumi, jo pažinimas (TD12A)
Pabuvimas su savimi	Būdas, kuriuo bandoma pabėgti nuo realybės, pabūti su savimi (TD11); savęs pažinimas (TD15)
Teisėtas atsitraukimas nuo rutinos	Būdas pateisinti pabėgimą nuo nesibaigiančių, privalomų namų ruošos darbų (TD10); leisti sau gerai praleisti laiką (TD18)
Kaltės jausmas dėl skaitymui skiriamo laiko	Laikas, kurį būtų galima skirti buities darbams, vyrui, vaikams (TD19); gal liga? – pabėgimas nuo dabarties, teigiamų emocijų patyrimas (TD19)
„Įsižeminimas“	Būdas, kuriuo siekiama pajusti buvimą <i>čia</i> ir <i>dabar</i> ; atlikti vieną darbą vienu metu (TD10); būdas įveikti nerimą, pajusti realybę <i>čia</i> ir <i>dabar</i> (TD4)
Profesinis tobulėjimas	Kitų kūrybos pažinimas iš profesinio intereso (TD2); prisivertimo skaityti prasmingumas (TD2)
Veiksmas, naudingas užsiimant kolekcinavimu	Skaitymas žvelgiant iš kolekcininko pozicijų (regiono specifika, etnografinės detalės), ar verta įtraukti į kolekciją (TD5)
Kūrybiniai impulsai	Iš knygų – vaizdiniai dailės kūryboje (TD9)
Paskata parašyti vertingą knygą	Noras išsiaiškinti, kas sudaro turintį išliekamąją vertę kūrinį ir jį sukurti (TD17)
Būdas išgyventi jausmų paletę	Būdas pasinerti ir saugiai išgyventi visą jausmų paletę (TD12A)
Muzikos pažinimo būdas	Klausoma muzikos, ji įterpiama į siužetą (TD21)
Skaitant įveiktos problemos	Patirtas savęs įveikimo džiaugsmas (TD7); nušvitimas mokantis skaityti (TD8); disleksija vaikystėje ir atrastas skaitymo džiaugsmas, mokytojos pagalba (TD7); išsimokslinimas kaip iššūkis (TD7); pagalba kitiems mokantis skaityti (TD7); po avarijos teko iš naujo mokytis skaityti (TD12); skaitant buvo siekiama atkurti smegenų veiklą (TD12); skaitymas – pagalba gydantis (TD12); po ligos gydytasi skaitant knygas (TD15)

Apibendrinant galima teigti, jog GL skaitymas tyrimo dalyviams suteikia galimybes užsiimti savišvieta, padeda praplėsti pasaulėvaizdį, taip pat sudaro galimybę turiningai, maloniai praleisti laisvalaikį, atsitraukti nuo kasdienybės rūpesčių, tačiau tai kartais sukelia kaltės jausmą, netgi minčių apie priklausomybę nuo skaitymo. Skaitydami GL informantai geriau pažįsta save ir kitus žmones, gauna naujų kūrybos impulsų (rašydami ar kurdami kitų rūšių meno kūrinius), „įsižemina“ ir atitrūksta nuo protinės veiklos. GL skaitymas sekant autoriaus užuominomis suteikia progą kartu su knygų herojais išgyventi

įvairius jausmus, geriau suvokti herojus pagal jų klausomą muziką. Galiausiai, GL skaitoma ir sprendžiant asmenines problemas; skaitymas kartais netgi prilyginamas reabilitacijai.

2.2.2. Svarbios GL skaitymo charakteristikos

Antrąją kokybinių tyrimo duomenų analizės temų grupę sudaro informantų suvokimas apie kokybiško / nekokybiško skaitymo prasmingumą, svarbias jo charakteristikas.

Apmąstydami, ką jiems reikia kokybiškas skaitymas, informantai kalbėjo apie greitą ir lėtą skaitymą, dažniau lėtą skaitymą laikydami kokybišku. Lėtai skaitoma su pasimėgavimu, sąmoningai sekant, išgyvenant tekstą. Dažnas yra kartotinis skaitymo būdas – kai iš pradžių knyga peržvelgiama greitai, o paskui skaitoma atidžiai, arba iš pradžių klausoma garsinė knyga, o paskui skaitoma popierinė. Pabrėžiama, jog kokybiškas – lėtas skaitymas – reikalauja pastangų, susikaupimo. Tokio skaitymo rezultatas – kitaip pamatyta aplinka ar plačiau atvertas langas į pasaulį, nes skaitant kartu ieškoma gilesnių faktų, naudojantis interneto teikiamomis galimybėmis pasidairoma po vietas, vystomas gebėjimas kurti metaforas, skirtas įvairioms gyvenimo situacijoms nusakyti. Anot informantų, kokybiškas gali būti tiek greitas, tiek ir lėtas skaitymas. Tai priklauso nuo skaitytojo sau keliamo tikslo, pavyzdžiui, [...] *studijų metu tikslingai skaitoma daug literatūros, ir jeigu užduotis atlikta gerai, – skaitymas buvo kokybiškas* (TD12). Kokybiškas skaitymas leidžia pasinerti į tekstą, susiliesti su juo. Kokybiškesnis skaitymas susijęs su autoritetų rekomendacijomis. Atliekant tematinę analizę išskirtos dvi temos – (1) Kokybiškas, atidus skaitymas ir (2) Papildomi kokybiško skaitymo elementai. Antrosios temos mintys papildė kokybiško atidaus ir lėto skaitymo suvokimą kitais, kartais net priešingais anksčiau išsakytais mintimis elementais (pavyzdžiui, knyga nėra skaitoma iki galo, praktikuojama vadinamoji daugdirbystė, keičiamos skaitomos knygos – po rimtos skaitoma nerimta).

Lėto ir greito skaitymo kokybė nėra priešinga – abu šie būdai gali būti taikomi kaip skirtingos skaitymo strategijos. Greitai skaitoma, kai per trumpą laiką reikia perskaityti daug knygų, bet greitai skaitoma ir tada, kaip norima pailsinti protą – tam pasirenkama lengvai skaitoma, įtrauki knyga, pavyzdžiui, detektyvas. Anot keleto tyrimo dalyvių, [...] *pravartu keisti greitai ir lėtai skaitomas knygas* (TD18, TD11, TD7). Tačiau yra nuomonių, kad greitas skaitymas laikytinas neigiamu dalyku – taip dažniausiai skaitoma nekokybiška, nebrandi literatūra. Ji greitai pamirštama, todėl [...] *permesti akimis knygą – yra laiko švaistymas* (TD5), [...] *įprotis nekokybiškai leisti laiką* (TD3).

Lėto skaitymo prasmingumą lemia tai, kad yra skaitoma atidžiai, įsijaučiant į turinį: [...] *kai norisi pasimėgauti* (TD9); [...] *knygą atsiverčiam sielai, o ne iš reikalo* (TD14). Yra manančių, kad tik lėtas GL skaitymas yra prasmingas, nes, anot vieno informanto, *nemokėčiau skaityti neatiduodamas savęs 100 procentų* (TD21).

Tyrimo dalyviai įvardijo tokias kokybiško skaitymo charakteristikas: 1) knygą reikia perskaityti nuo pradžios iki galo (TD8, TD10, TD21); 2) prasminga yra tuo pačiu metu skaityti keletą (daug) knygų (TD18, TD14) ir 3) patartina atsirinkti ir skaityti kokybišką kūrinių (svarbus autorius, stilius, kalba, siužetas, autoritetų sudaryti rekomendaciniai sąrašai). Kokybiškas kūrinys informantų apibūdinamas kaip pakartotinai skaitoma knyga, kurios citatos gali būti aktualios daugelyje gyvenimo etapų. Toks GL kūrinys patraukia dėmesį ir įtraukia į skaitymą, yra lengvai skaitomas, jame gausu nesunkiai atpažįstamų ir skaitymo metu skaitytojui aktualių minčių.

Informantai kalbėjo apie kūrinio vertingumą, apmąstydami autoriaus finansinį uždarbį (TD17), apie knygų vertingumą jas kolekcionuojant (TD5), taip pat – apie antikvarinių knygų vertingumą (TD14). Informantas TD19 išskyrė intelektualų ir „lūzerių“ knygas, pasisakydamas, kad pats skaito visokias.

Skaitytojo susiformavimui reikšmės turi vadinamoji knyginė namų aplinka, šeimos narių skaitymas / neskaitymas, skaitymo rekomendacijos ar pokalbiai apie knygas šeimoje, skaitymo žaidimai su

artimaisiais, svečiais, besitęsiančios per kelias kartas knygų rekomendavimo tradicijos, dalyvavimas bibliofilų ar skaitytojų klubuose. Kita vertus, patirtis šeimoje gali lemti ir neskaitymą, pavyzdžiui, jeigu šeimoje skaitymo tradicijų nebuvo (TD2); vienas informantas teigė, kad GL neskaityt iš dalies dėl tėvų kritikos, jis buvo skatinimas skaityti daugiausia mokslinę literatūrą (TD3). Kitų informantų interviu rodo ir kartais žmogui būdingą vidinį impulsą skaityti: pavyzdžiui, vieną informantą skaityti GL paskatino draugo mama (TD2).

Mokykloje ar studijų laiku informantai patyrė skirtingą: pozityvią (TD11, TD9, TD14, TD19, TD20) ir negatyvią (TD3, TD10, TD14, TD17, TD18, TD19) įtaką pomėgiui skaityti GL.

Apie su *skaitymu susijusias problemas* informantai pasisakė iš įvairių pozicijų. Informantas TD8 ryškiai prisimena įveiktą barjerą mokantis skaityti ir tuo metu patirtą nušvitimo jausmą. TD7 pasidalijo vaikystėje išgyventa disleksija, sunkumais ją įveikiant ir atrastu skaitymo džiaugsmu. Šiam informantui skaitymas tapo būdu spręsti gyvenimo iššūkius ir padėti kitiems šeimos nariams, susiduriantiems su panašiomis problemomis. TD12 atskleidė savo patirtį, kai po avarijos teko iš naujo mokytis skaityti – tai buvo pagalbos sau įrankis. TD15 išsakė mintį, kad po sunkios ligos jautė didelę skaitymo naudą, netgi pagalbą, anot informantės, [...] *gydžiausi skaitydama grožinės literatūros knygas* (TD15).

Informantė TD19 išsakė mintis apie būtiną, fiziologinį poreikį skaityti, kartu svarstydamą – gal tai netgi liga, priklausomybė?

Informantai pastebėjo, kad jiems būdingi skaitymo ir neskaitymo laikotarpiai. TD6 teigė, kad dažnai svajoja apie skaitymo malonumą, nes dabar tam vis dar neturinti laiko. TD8 neskaitė, kai teko auginti vaikus, o TD18 ir TD19 – priešingai, atrado skaitymą būtent augindamos mažus vaikus. Vienas informantas neseniai vėl pradėjo skaityti ir dabar tą laiką teisėtai skiria sau (TD10). Grįžti prie skaitymo, juo susidomėti informantą paskatino atsitiktinai ant kelio rasta knyga ir kilęs noras pačiam parašyti vertingą kūrinį (TD16, TD17).

Keli informantai nurodo pozityvią bibliotekų įtaką GL skaitymui: mini vaikystėje perskaitytas visas bibliotekos knygas (TD5, TD20, TD21), po nepriklausomybės atsinaujinusias bibliotekas (TD18, TD19). Informantai pozityviai prisimena knygyną „Draugystė“, kaip legalią prieigą prie geros užsienio literatūros (TD8), pasakoja apie pozityvią patirtį atsirenkant ar paliekant knygas „knygų nameliuose“ (TD5, TD6).

Pažymėdami, kad knygų skaitymas pralaimi prieš kitas medijas, informantai sako, kad [...] *skaityti yra darbas, tai reikalauja pastangų* (TD17). Gal todėl daugumai informantų svarbi GL skaitymo kokybės charakteristika išlieka popierinės knygos. Vienas informantas teigia, kad skaito knygas visose laikmėnose (TD10). Apie elektroninių GL skaitymą vyrauja neigiama nuomonė, tačiau vardinami ir privalumai (knyga užima mažai vietos, tinka kelionėje). Pažymima, kad vis dar nepatogi elektroninių knygų prieigos infrastruktūra.

7 informantai iš 21 sako, kad garsinėms knygoms sunku susikaupti, ilgai jų klausant mintys nuklęsta kitur. 4 informantai tiki, kad garsines knygas klausys ateityje, nes tai gera idėja. Jie mano, kad

[...] garsinės knygos padeda nuveikti darbus, labai tinka vairuojant [...], be to, dirbant rutiniškus darbus ir klausant knygos geriausiai pavyksta atsiriboti nuo įtampos, tai veikia tarsi terapija. (TD14)

TD5 mano, kad garsinės knygos turi būti adaptuotos, kokybiškai įrašytos, nes [...] *sudėtingą tekstą sunku klausyti ir įsiminti* (TD5). Anot kitos informantės, [...] *kai kurios garsinės knygos gražiai skamba, tokių knygų klausymas yra terapija* (TD14).

4 lentelėje pateikiami susisteminti duomenys, atspindintys antrosios temų grupės temas ir jų prasmes informantų pasisakymuose interviu metu. Charakteristikų išdėstymas temoje atspindi jų pasikartojimo dažnumą; akcentuojamos teigiamos ir neigiamos charakteristikos.

4 lentelė. GL skaitymui svarbios charakteristikos

Kokybiškas, atidus skaitymas	Su pasimėgavimu, sąmoningai sekant tekstą (TD6, TD12, TD16, TD17); peržvalga, paskui – atidus skaitymas (TD1, TD7); siekis įsigilinti, skaityti įdėmiai, nuosekliai (TD2, TD3, TD20); skaitymas originalo kalba (TD2, TD3); skaitymas reikalauja pastangų, išankstinio susikau-pimo (TD2, TD18, TD20); pakartotinis skaitymas (TD1, TD5); kai išlieka metaforos gyve-nimui apibūdinti (TD11); priklauso nuo tikslo – kokybiškas gali būti ir lėtas, ir greitas skai-tymas (TD12); garsinės knygos klausymas po to, kai perskaitoma popierinė knyga (TD14); kitaip pamatytas pasaulis (TD16); išliekantys atsiminimai, kai susitelkiama į skaitymą (TD18); langas į pasaulį; lėtas, internete randant informacijos apie faktus, vietas, paminklus (TD7, TD19); kitų asmeninės rekomendacijos (TD20); kai pasineriama į knygą (TD21)
Papildomi koky-biško skaitymo elementai	Knygą skaityti reikia iki galo: anksčiau buvo kokybės elementas, dabar – ne (TD8); vienu metu skaitoma viena knyga (TD10); negalima mesti pradėtos knygos, bet kenčia kiti darbai (TD21); daug knygų tuo pačiu metu: vienu metu pradėta ir skaitoma apie 20 knygų (TD18); skai-toma po skyrių ir keičiama: rimtos ir nerimtos (TD18); sutartinių praktikos įtaka – daug-dirbystė, naudinga ir skaitymui (TD14); prasmingumo paieškos atsirenkant kūrinius (TD4); svarbus rašymo stilius, žavi senovinė kalba (TD14); jei iki 50 puslapių nesudomina – neskai-toma (TD19); renkasi skaityti kokybiškas knygas, pagal sąrašus (TD16); atmosfera skai-tymui: ramybė, kad būtų „jaučiama“ knyga (TD11)
Lėtas ir greitas kokybiškas skai-tymas	Lėtas, greitas – abu gali būti kokybiški (TD1); greito skaitymo kita kokybė (TD8); studijų lai-kotarpiu knygos buvo skaitomos „tonomiš“ (TD12); skiriasi jausmu – kai leidžiama sau ilsėtis ir kai dirbama (TD14); greito ir lėto skaitymo poreikis kinta (TD18)
Greito skaitymo prasmingumas	Aprėpti visumą ir sužinoti, kas įvyko (siužetą) (TD1, TD7, TD15, TD16); knygyne galima perbėgti akimis, apsispręsti dėl pirkimo (TD2); kai reikia perskaityti daug knygų per trumpą laiką (TD9); ieškoma įkvėpimo (TD14); pliusas sąraše ir galimybė pasigirti (TD17); greitas detektyvo skaitymas pailsina protą (TD18); bendrai nuomonei susidaryti (TD19); viskas skai-toma greitai (TD10)
Greito skaitymo privalumai	Reikia keisti lėtai ir greitai skaitomas knygas (TD7), [nuo lėto skaitymo knygų] pavargsta-tama [...], nuo galvojimo skauda galvą (TD7); greitas skaitymas užsimiršimui (TD8); lengvo turinio, nereikia gilintis (TD18); įprasta skaityti greitai, nes knygos gaunamos trumpam (TD12); būtinybė apsispręsti, ar skaityti atidžiai (TD17)
Greitas – neko-kybiškas skai-tymas	Įprotis skaitant leisti laiką (TD3); greitas romano skaitymas siejasi su detektyvo žanru, nemėgs-tama (TD4), „permesti“ knygą – laiko švaistymas (TD5); skaitoma ir nuklysta mintys (TD7, TD8, TD20); greitai perskaityta užsimiršta (TD7); nekokybiškai, veltui skaitoma (TD11); greitas, sugadintas skaitymas (TD11); niekada neskaitoma greitai (TD12A)
Lėto skaitymo prasmingumas	Lėtas ir kokybiškas, sugrįžtant atgal, apmąstant, pasibraukiant (TD4, TD7, TD8, TD16, TD17, TD18); kai norima pasimėgauti (TD9); būtinybė, kai norima skaityti kokybiškai (TD9); lė-čiau skaitoma, kai norima aptarti (TD10); kai norisi knygą „pataupyti“ (TD11); po 50 metų – skaitai ir mėgaujiesi (TD12); lėtas skaitymas nuramina (TD12A); kai skaitoma sielai, ne iš reikalo (TD14); lėtas skaitymas yra kokybiškas dėl amžiaus ypatybių (TD15); praplečiamas žodynas [lėtai skaitant] (TD16); nemokama skaityti neatsiduodant tam 100 procentų (TD21)
Asmeniškai ko-kybiškas kūrinys	Galima skaityti nuo bet kurios vietos, kai kūrinyje yra kas nors, kas aktualu (TD1); šventos knygos (TD14); jeigu patikima ir įtraukia (TD15); kokybiška lengvai skaitoma, „su cin-keliu“ (TD16); kai įtraukia, patinka stilius ir mintys (TD17, TD19)
Kūrinio vertin-gumas	Autorius daug uždirba (TD17); intelektualų ir „lūzerių“ knygos – skaitomos visokios (TD19); GL atradimas kolekcionavimui (TD5); reikli antikvarinių knygų medžiotoja (TD14)
Skaitymui pa-lanki / nepalanki namų aplinka	Augo pilnuose knygų namuose (TD1, TD3, TD5, TD8, TD9, TD12, TD18, TD21); šeimos na-riai daug skaitė (TD1, TD3, TD21); namuose – laisvė skaityti (TD12, TD15, TD16); namuose augo viena ir skaitė (TD20); norėjosi pasikalbėti apie perskaitytas knygas namuose (TD3); rekomenduodavo tėtis, senelis (TD9, TD16, TD21); vaikystės žaidimas – garsiniai skai-tymai (TD5); knygų namuose per daug, netelpa (TD6); susilaukus vaikų pasikeitė santykis su knygoms (TD21); dabar skaito pagal vaikų rekomendacijas (TD21); vaikai skirtingai, bet mėgsta skaityti (TD21); namuose niekas nevertino GL skaitymo (TD2); neatskleistas noras skaityti (TD2); šeimoje daugiau niekas neskaito (TD19); skaitė vaikams, bet skaitymu nesusi-žavėjo (TD19); skaito visur ir kasdien (TD19)

Kiti skaitytojų formavę veiksniai	Skaityti paskatino draugo mama (TD2); GL skaitymo atradimas bibliofilų klube (TD5); knyga – laikotarpio egzotika ir deficitas (TD8); skaitytojų klubo įtaka – pamėgti susitikimai su autoriais (TD12A); vaikystėje – daug pasakų (TD5, TD16, TD20); savo knygos rašymas – saviterapija, paskata paskaitoje apie kūrybiškumą (TD16)
Mokyklos / studijų įtaka GL skaitymui	Skaitymo įkvėpėjai – mokytojai ir dėstytojai (TD11); mokykloje – mokslinukė, skaitė su žibintuvėliu (TD9); GL skaitymas baigėsi po mokyklos (TD3, TD10); mokykloje reikėjo skaityti daug neįdomių knygų (TD18); studijuojant atrasta antikinė literatūra (TD5); universitete teko skaityti daug neįdomių knygų (TD14); įkvėpė dėstytojos užduotis (TD14); rusų literatūros mokytojos rekomendacijos (TD19); mokytojai aiškino, kaip reikia suprasti knygą (TD17); mokykla neįžiebė meilės knygoms (TD19); studijų pasirinkimas – skaityti daug GL negąsdino (TD20)
Neskaitymo / grįžimo prie skaitymo laikas	Išlieka savojonė apie skaitymo malonumą, nes trūksta tam laiko (TD6); vaikų auginimas – neskaitymo laikas (TD8); neseniai [prieš 5 metus] grįžo prie GL skaitymo (TD10); mažai skaito, bet nori parašyti knygą (TD17); rasta knyga įtraukė į skaitymą (TD17); skaityti vėl pradėjo auginama vaikus (TD18); iš naujo atrastas skaitymas po gimdymo (TD19); malonus atradimas – atsinaujinusios bibliotekos (TD19)
GL neskaitymo priežastys	Nėra įpročio, trūksta įkvėpimo, rekomendacijų (TD3); tėvų kritika dėl GL skaitymo (TD3); slegia per didelis pasirinkimas (TD3); trūksta laisvalaikio (TD6); nepatiko privalomas skaitymas mokykloje (TD18); studijos užsienyje be GL (TD19); baisesi vaikų literatūros pamokomis (TD19)
Bibliotekų ir kitų įstaigų įtaka	Vaikystėje perskaityta visa bibliotekos GL (TD5, TD20, TD21); knygų namelių lobiai (TD5); išneša knygas į „špokinyčias“ (TD6); knygyno „Draugystė“ įtaka (TD8), apie 2000 m. atrado bibliotekas – jose neišsemiami lobiai (TD18); pirkti ir neskaityti – negerai, iš bibliotekos – nebūtina viską perskaityti (TD18, TD19); senelis nemėgo eiti į biblioteką, jam nešė knygas kiti (TD21)
Knyga pralaimi (?) prieš kitas medijas	Skaitymas yra darbas, reikalauja susikaupimo; žiūrėti filmus ar naudotis kitomis medijomis nereikia tiek pastangų (TD17); skaitymas vaikams po kitų veiklų (TD21)
Visos laikmenos lygiavertės	Skaito knygas visose laikmenose ir klauso garsinių knygų (TD10)
Elektroninių knygų skaitymas	Elektroninės knygos – nepatinka, skaito tik iš bėdos, „nelimpa“ (TD5, TD7, TD9, TD12A, TD16, TD17, TD18, TD20, TD21); skaito, kai randa nemokamą (TD2); GL taip skaityti netinka, tai profesinės literatūros skaitymo būdas (TD3, TD4, TD5); tai – ne knyga (TD11, TD12A), skaityklė patiko, bet sistema iki pradendant skaityti nepatogi (TD15, TD17); kelionėse užima mažai vietos (TD16); skaitoma greičiau, visai tinka (TD8); vaikai skaito elektronines knygas, įsitraukia į tinklus (TD18); 5 [nufotografuoti telefone] puslapiai į priekį (TD19)
Popierinės knygos – malonumo dalis	Tik popierinės (TD17, TD19); galima skaityti savo tempu, grįžti, peržvelgti, žymėti (TD1, TD12); patogias formas, komfortas (TD2, TD5, TD6, TD7, TD8, TD9, TD11, TD14, TD16, TD20, TD21); popierinės knygos suteikia jausmų, „įžemina“ (TD4, TD7, TD15); popierinės knygos sukuria stebuklą (TD11); reikia kvapo, ne taip pavargsta akys (TD12A); pagarbiai elgtis ir to mokyti kitus (TD12); mėgsta dalytis knygomis (TD12A); neduok Dieve, neliks popierinių (TD12A); vaikai skaito popierines (TD21)
Garsinės knygos	Nepatinka, neišlieka informacija, negali susikaupti (TD1, TD9, TD11, TD12A, TD15, TD17, TD19, TD20), gal dar skaitys (TD3, TD8, TD12, TD21), gera idėja žmonėms su negalia (TD6); terapinė klausymo prasmė – padeda atsiriboti (TD2); kai kurios knygos gražiai skamba, jų klausyti – terapija (TD14); garsinė knyga padeda nudirbti darbus, atpalaiduoja rankas (TD14) per kelionę klauso garsinių knygų, jos neprailgsta, netrukdo vairuoti (TD14); patinka, nostalgija iš vaikystės (TD7); kelionėse klauso, nes popierines skaitant pykina (TD16); pati neklauso, bet klauso vaikai (TD18); turi būti kokybiškas įrašas, nesudėtingas tekstas (TD5)

Apibendrinant 4 lentelėje pateiktą informaciją galima teigti, jog svarbi GL skaitymo charakteristika yra *lėtas, kokybiškas skaitymas*. Kai kurie nurodyti kokybiško GL skaitymo požymiai (įdėmus, atidus, pakartotinis skaitymas, pasirinkimas pagal rekomendacijas) informantų minėti dažniau nei kiti požymiai

(keisti greitai ir lėtai skaitomas knygas, neskaityti nesudominusių knygų). Išsiskiria greito skaitymo prasmingumo suvokimas – vieni informantai teigia, kad greitas GL skaitymas turi savo privalumų (tam tikras žanras, kuris leidžia greičiau atitrūkti nuo realybės, apsispręsti dėl pakartotinio skaitymo ar susidaryti nuomonę pokalbiui apie knygą), kiti gana kategoriškai pasisako tik už lėtą ir įdėmą GL skaitymą, nes priešingu atveju tai galėtų virsti laiko švaistymu.

Kokybiško GL skaitymo susiformavimą dažniausiai lemia namų aplinka, skaitymo patirtys vaikystėje. Studijų ir (ar) mokyklos laikotarpio įtaką atrandant GL skaitymo prasmingumą vieni informantai laiko labai svarbia (nes patyrė pozityvią mokytojų ar dėstytojų asmeninę įtaką), kiti yra įsitikinę, kad šie laikotarpiai nesuformavo teigiamų GL skaitymo nuostatų ir nėra svarbūs. Poreikį skaityti GL gali lemti aplinkos veiksniai – pažįstamų žmonių įtaka, dalyvavimas su knygomis ir skaitymu susijusiose veiklose. Svarbios yra kitų asmenų, ypač šeimos narių ar bendradarbių, rekomendacijos. Kai kurie informantai GL knygas renkasi skaityti pagal autoritetų iš anksto siūlomus literatūros kūrinių sąrašus. Tyrimo dalyvių patirtis, susijusi su skaitymu šeimoje, įvairi – vieni vaikai seka šeimos tradicijomis daug skaityti, kiti – ne, nors dauguma informantų mini, kad jiems buvo svarbi skaitančių šeimos narių įtaka.

GL skaitymui teigiamą įtaką darančiais veiksniais laikomas sovietmečiu buvęs knygų trūkumas, gausi nemokamų knygų pasiūla nūdienos bibliotekose. O nuo skaitymo atbaidančiomis charakteristikomis laikomas privalomas skaitymas mokykloje arba studijų metu, per didelis knygų pasirinkimas, galiausiai, laisvo laiko trūkumas dėl didelio darbo krūvio ir laisvalaikio leidimo būdų įvairovė.

Tarp tyrimo dalyvių dominuoja suvokimas, kad GL skaitymas yra malonumas, o jo dalį sudaro popierinių, įprastos formos knygų skaitymas. Daugelis tyrimo dalyvių mano, kad elektroninės GL knygos nėra prioritetas, skaitant GL tinka tik iš bėdos. Beje, vienas informantas pasisakė, kad skaito GL knygas visose laikmenose ir džiaugiasi išaugusia knygų įvairove bei jų prieinamumu. Nepaisant popierinių knygų dominavimo, garsinės knygos tyrimo dalyvių laikomos perspektyviomis ateityje, nes jos leidžia užsiimti keliomis veiklomis tuo pačiu metu.

2.2.3. GL skaitymo ypatumai krizių laikotarpiu

Trečiąją kokybinių tyrimo duomenų analizės temų grupę sudaro informantų patirtys skaitant GL globalių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) laikotarpiais, taip pat išskirti šiems laikotarpiams būdingi skaitymo ypatumai. Į tris atskiras dalis išskiriami tyrimo duomenys apie 1) bendrą krizinių laikotarpių suvokimą, 2) COVID-19 pandemijos laikotarpio ir 3) Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą laikotarpio skaitymo ypatumai:

1) *Bendras krizinių laikotarpių suvokimas*. Vienas informantas išsako mintį apie pakitusį ikikrizinio laikotarpio suvokimą: [...] *tarsi kita realybė, tu per ilgai per ramiai gyvenai* (TD1). Kitas informantas prisimena, kad iki COVID-19 pandemijos jis ilgai neskaitė, o kriziniu laikotarpiu situacija pasikeitė (TD10). Atrodytų, kad buvęs neskaitymo laikotarpis yra susijęs su geru, saugiu, patogių gyvenimu. Kitas informantas teigė, kad krizių išgyvenimas leidžia geriau suvokti skaitymo prasmingumą (TD4), GL neskaitantys žmonės ėmė ją skaityti norėdami patvirtinti savo išgyvenamus jausmus, pavyzdžiui, [...] *tapau tikra GL skaitytoja* (TD10). Kai kam skaitymas analizuojamais laikotarpiais nebuvo išskirtinis, išliko jau susiformavę skaitymo įpročiai (TD5, TD6, TD16).

Vienas iš informantų patyrė, kad krizės išbalansavo skaitymą, jam teko prisiversti tai daryti, tačiau jis patyrė akivaizdų skaitymo privalumą, palyginti su kitomis medijomis: [...] *skaitymas subalansuoja mintis, vaizdai – sujaukia* (TD2). Krizės leido iš naujo suprasti, kodėl patinka skaityti, ypač – žinomas, išbandytas knygas, nes tai leidžia pabėgti nuo nerimo (TD16, TD21), o ilgainiui grįžo susidomėjimas ir naujomis knygomis (TD21).

5 informantai iš 21, prisimindami užklupusias krizes, akcentavo išgyventą saugumo arba nesaugumo jausmą. Palyginti su pandemijos sukelta krize, prasidėjusi Rusijos plataus masto agresija prieš Ukrainą

kėlė daugiau nesaugumo ir nerimo jausmų, tad mėgstantiems skaityti ši veikla minimu laikotarpiu buvo kaip terapija. Vienas tyrimo dalyvis taip nusakė patirtą jausmą: [...] nuo pandemijų yra būdų atsiriboti, karas gali ateiti į namus (TD4). Informantai patyrė, kad [...] nuolatinis gilinimasis į krizinę situaciją vaizdo medijose sujaukia emocijas, o skaitymas ramina, subalansuoja psichologinę būseną [...], todėl knygų skaitymui pasirenku laiką prieš miegą (TD2).

Analizuojami laikotarpiai buvo palankūs įsigilinimui į GL, lėtam kokybiškam skaitymui. Informantai minėjo skaitytas filosofines stoikų knygas, [...] nes jos skatina neverkšlenti, būti pasirengusiems išgyventi krizes (TD5). Tyrimo dalyvis, dirbantis tikslumo ir įtampos reikalaujantį darbą, pabrėžė, kad GL jam yra [...] atsvara, leidžianti pasidžiaugti kūrybiškumu (TD15).

Krizių laikotarpiu išryškėjo elektroninių knygų ir kitų medijų privalumai: [...] pandemijos metu per elektronines medijas išsiplėtė realus informacijos prieinamumas, o karo metu internetas pasitarnauja naujienų greičiui – ypač karo pradžioje daugeliui tai buvo labai svarbu (TD1).

2) COVID-19 pandemijos išgyvenimas ir skaitymo ypatumai. Pandemijos laikotarpiu nerimo ir kitų bauginančių jausmų išgyvenimas nevienareikšmis – vieni informantai teigia, kad ši krizė jiems nesukėlė daug baimės ir nerimo (TD3, TD4, TD7), tuo laikotarpiu galioję suvaržymai ne vieną informantą netgi pradžiugino, pavyzdžiui, [...] apsidžiaugiau – galėsiu paskaityti namie sukauptą literatūrą (TD7).

Vis dėlto daugiau informantų (10 iš 21) kalbėjo apie patirtą nerimą, stresą, baimę, poreikį nuo to atsiriboti ir tai padaryti jiems padėjusį skaitymą. Pradinis pandemijos laikotarpis ne vienam informantui įsiminė dėl atsiradusio poreikio iš žiniasklaidos sužinoti faktus, statistiką; informantai teigė, jog tai juos sekino, kėlė dar daugiau nerimo (TD1, TD3, TD19).

Kalbant apie galimybes skaityti, pasakytina, kad išsiskyrė dvi nuomonės: 1) dirbant iš namų atsirado daugiau laiko skaityti GL (TD4, TD7, TD12) ir 2) buvo mažiau laisvalaikio, nes dirbti teko iš namų (TD6, TD8).

Kalbėdami apie tai, kodėl ir kokią GL skaitė, 2 informantai iš 21 minėjo, kad per krizes skaitė jau ne kartą skaitytas ir jiems patinkančias knygas (TD1, TD21). Skaitytos filosofinės (TD4; TD8), religinio turinio knygos, anot informanto (TD3), praplečia pasaulėžiūrą. Pandemijos ribojimų laikotarpiu informantai skaitė namuose sukauptas, anksčiau nespėtas perskaityti knygas (TD4, TD7, TD19), jiems norėjosi skaityti mėgstamų rašytojų knygas, poeziją. Informantai, siekiantys GL skaityti tikslingai, pandemijos metu toliau skaitė knygas pagal iš anksto susidarytą sąrašą (TD16).

Tyrimo dalyvių teigimu, per krizes skaitant įvairias knygas, pavyzdžiui, [...] užkliūva anksčiau nepastebėta informacija apie slaugymą, ligas, pandemijas, išgyvenimo strategijas (TD1), kiti tikslingai ieškojo literatūros norėdami pasisemti psichologinės paramos, sužinoti, kaip žmonės išgyvena krizes (TD15).

Keletas tyrimo dalyvių sakė, kad pandemijos metu negalėjo skaityti rimtų, gilaus turinio GL knygų, norėjosi skaityti įtemptus detektyvus (TD7, TD11). Viena informantė patyrė grožinio teksto terapinį poveikį – džiaugėsi gražiomis metaforomis poezijoje, jas apmąstydamo (TD12A). Pandemijos metu perskaitytas Joseės Samarago romaną „Aklumas“⁶⁷ kitai tyrimo dalyvei padėjo susitaikyti su grėsme ir išgyventi savo nerimą (TD19).

Keli informantai pasakojo, kad pandemijos keliamą nerimą padėjo įveikti gilinimasis į profesinę literatūrą (TD6; TD12A) – tai padėjo įprasminti ilgą buvimą namuose.

2 informantai iš 21 kalbėjo apie knygų rašymą, viena pandemijos laikotarpiu parašė pasakų suaugusiems knygą. Rašymą tyrimo dalyvė pavadino [...] savigydos nuo nerimo priemone (TD16). Kitas informantas minėjo pandemijos metu kilusį norą parašyti išliekamąją vertę turinčią knygą (TD17). Apie kūrybinio rašymo iniciatyvą pandemijos metu kalbėjusi informantė pasidžiaugė puikia Lietuvos bibliotekininkų iniciatyva, kai krizės pradžioje jie kūrybiškai suvienijo pasaulyje „užstrigusius“ lietuvius, kviesdami specialiai sukurtoje interneto platformoje [...] išrašyti savo patirtis (TD1).

⁶⁷ Saramago, J. *Aklumas* / iš anglų k. vertė L. Judelevičius; 2-asis patais. leid.; vertimą atnaujino L. Černiauskaitė. Vilnius: Kitos knygos, 2020.

3) *Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą laikotarpio išgyvenimas ir skaitymo ypatumai*. Šios karinės agresijos sukelta krizė persidengė su besibaigiančia pandemijos krize. Informantai liudija, kad Rusijos karinės agresijos pradžia sukėlė daug nerimo, baimės (TD4, TD14, TD19). Didelis nerimas neleido skaityti (TD7), vertė apmąstyti ateitį, vaizduotėje patirti galimus blogiausius gyvenimo scenarijus (TD1, TD9). Viena informantė pabrėžė, kad ką tik išgyvenus pandemijos laikotarpio ribojimus [...] dabar gali judėti, bet juk įtampa visada su tavimi (TD9). Tarp tyrimo dalyvių pasitaikė ir patyrusių depresiją (TD12A, TD18); vienas jų tai įvardijo išties baugiai: [...] Tėvų šeimoje seniai vyravo įsitikinimas, kad Lietuva bus užpulta [...] viskas neteko prasmės, laukiau mirties (TD17).

Krizinės situacijos pradžia susijusi su informantų įsitikinimu, kad būtina sekti žiniasklaidos pateikiamus faktus, susidaryti savo nuomonę (TD3). Keletas tyrimo dalyvių pabrėžė, kad po kurio laiko [...] tikslingai sustabdžiau tą naršymą ir skaitymą apie karą (TD7, TD19). Keli informantai nusprendė ignoruoti informaciją apie karą: [...] slepiuosi lyg strutis (TD9); ignoruoju tokią informaciją (TD16).

Skaitymas Rusijos karinės agresijos pradžioje pasireiškė intensyviu pasinėrimu į socialiniuose tinkluose skelbiamą informaciją. Informantai teigė, kad pradiniu karo laikotarpiu patiriamas nerimas užgožė GL skaitymą (TD7, TD10, TD12A, TD18). Kiti informantai GL skaitė tikslingai, norėdami atsiriboti nuo faktų ir nerimo. Jie pabrėžė, kad skaitymas leido objektyviau susivokti realybėje (TD4). Beje, būta atvejų, kai Rusijos karinės agresijos pradžioje norėjosi skaityti susijusiomis temomis: [...] Sabaliauskaitės „Petro imperatorė“⁶⁸ padėjo patirti situacijos aiškumą, ir tai ramino (TD14). Kitas tyrimo dalyvis liudija visiškai nustojęs skaityti GL apie karą (TD20), ieškojo lengvos, įtraukiančios literatūros (TD19).

Liudijimai apie karą socialiniuose tinkluose [...] nuramina ir leidžia susitaikyti su situacija: žmonės tai išgyvena, tai ir mums pavyks (TD1), taip pat jie [...] padeda išlikti empatiškiems ukrainiečių atžvilgiu (TD15). Tačiau paskui informantai valingai nustojo skaityti šiuos šaltinius, nes [...] negerai nuolat gyventi kitų karu (TD7).

Rusijos karinei agresijai užsitęsus teko grįžti prie įpročių, teikiančių paguodą. Taigi taip buvo sugrįžta ir prie GL skaitymo (TD10, TD12). Tačiau vienas iš informantų pažymi, kad tikslingai neskaityti rusiškos GL: [...] negaliu skaityti rusų autorių (TD12). Kiti informantai patyrė poreikį grįžti prie kasdienių įpročių skaityti (TD17), atgijo domėjimasis nauja, dar neskaityta literatūra (TD21). Kai kam išliko poreikis skaityti lengvo turinio GL norint atsipalaiduoti (TD20).

Pažymėtina, jog karo akivaizdoje skaitymas vėl įgijo prasmę kaip būdas giliau apmąstyti situaciją, atsisraukti nuo kasdienybės problemų ir bauginančių naujienų: [...] grožinės literatūros skaitymas – būdas užsimiršti, informacijos socialiniuose tinkluose skaitymas – būdas neužsimiršti (TD1). Kai kuriems informantams norėjosi skaityti egzistencinius klausimus gvildenančią literatūrą (TD4), galias filosofines knygas apie žmogaus prigimtį (TD11, TD7). Vieną informantę džiugina pats skaitymo teikiamas malonumas, GL skaitymas tiesiog pailsina [...] geras stilius, taiklus pajuokavimas, perskaityta intriguojanti mintis tiesiog suteikia džiugesio, leidžia atsipalaiduoti (TD12).

Iš savo pačių ar aplinkinių patirties informantai pastebi, kad yra norinčių skaityti lengvo turinio, įtraukiančią literatūrą (detektyvus, nuotykinės, fantastinės knygas), ir tai išsako netgi su tam tikru smerkimo atspalviu (TD4). Tačiau yra ir tikslingai pasirenkančių skaityti lengvo, įtraukiančio turinio knygas kaip pagalbos sau būdą (TD7, TD19). Antai viena informantė turi apsibrėžusi karo metu tinkamos pagalbos sau knygos kriterijus: [...] peržiūriu pradžių ir pabaigą, įsitikinu, ar gerai baigiasi, ir tada skaitau [...]. Svarbu, kad būtų įtraukiantis siužetas (TD7).

5 lentelėje pateikiami susisteminti duomenys, atspindintys trečioje temų grupėje išskirtas temas ir jų prasmes, įvardijamas pagal tyrimo dalyvių pasisakymus.

⁶⁸ Sabaliauskaitė, K. *Petro imperatorė*. Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2019.

5 lentelė. Tyrimo dalyvių skaitymo ypatumai krizių laikotarpiu

Tema	Temos iliustravimas tyrimo pavyzdžiais
Bendras krizinių laikotarpių suvokimas	
Ikikrizinis laikotarpis	Tarsi kita realybė, buvo per ilgai ir per ramiai gyventa (TD1); ilgas neskaitymo laikotarpis prieš krizes (TD10)
Bendras krizinio laikotarpio suvokimas ir skaitymas	Laikotarpiai susiliejo, vientisas globalių krizių metas (TD21); krizių metu rekomenduoja skaityti grožinę literatūrą (TD4); skaitymas krizių metu prasmingesnis, GL ieškojo išgyvenamų jausmų patvirtinimo (TD10); neturėjo įtakos skaitymo prasmingumui, įpročiai išliko (TD5, TD6, TD16); pasunkino, išbalansavo skaitymą, teko prisiversti (TD2); konkurencija su kitomis medijomis, sunku sugrįžti prie skaitymo (TD2); per krizę skaitymas subalansuoja mintis, vaizdai – sujaukia (TD2); tapo tikra GL skaitytoja (TD10); kriziniais laikotarpiais patinka „pabėgti į knygą“ (TD16); vėl suprato, kodėl skaito – nori pabėgti nuo nerimo (TD21); po truputį grįžo susidomėjimas naujomis knygomis (TD21)
Krizės ir (ne)saugumo jausmas	Nuo pandemijų yra būdų atsiriboti, karas gali ateiti į namus (TD4); ieškojo lengvo turinio knygų (TD5); skundėsi dėl „uždarymo“ ir neturėjimo ką veikti (TD7); patyrė labai stiprų nesaugumo jausmą (TD10)
Skaitymas siekiant subalansuoti psichologinę būseną	Žinios, pokalbiai apie situaciją sujaukia emocijas, o skaitymas ramina, subalansuoja psichologinę būseną (TD2); GL skaitymas kaip nusiramimas prieš miegą (TD2); krizės – laikas kokybiškam lėtam skaitymui (TD4); skaitoma stoikų filosofija, Seneka. Pasaulis gali griūti, bet žmogus turi būti pasirengęs ir neverkšlenti (TD5); GL skaitymas kaip atsvara tikslumo reikalaujančiai profesijai (TD15)
Elektroninių knygų / medijų privalumai	COVID-19 pandemijos metu – realus informacijos prieinamumas (TD1); karo metu padeda greičiau gauti informaciją (TD1)
COVID-19 pandemijos laikotarpio skaitymo ypatumai	
Nerimas nebuvo patiriamas	Istorijos kontekste krizių daug (TD3); nesukėlė baimių (TD4); apsidžiaugė – galės perskaityti sukaupią literatūrą (TD7)
Poreikis atsiriboti nuo vidinio nerimo	Buvo labai sunku skaityti, per daug nerimo (TD19, TD10); GL padėjo atitrūkti nuo tvyrančio nerimo, streso (TD10, TD18); didelė baimė ir stresas pasireiškė kelionėje (TD19); poreikis atsiriboti, nesinorėjo net su draugėmis bendrauti (TD9); nerimas dėl vaiko, negalėjo įdėmiai skaityti (TD11); skaitė ir taip bandė neišeiti iš proto dėl būtinybės nuolat būti namuose (TD17); didžiausias nerimas dėl to, kad buvo uždarytos bibliotekos (TD18); skaitymas – dalis gyvenimo, ne pabėgimas, o malonumas (TD6)
Faktų poreikis	Godžiai ieškojo visokios informacijos apie tai, kaip elgtis (TD1); rūpėjo faktai (TD3); faktų sekimas sekino, baugino (TD19)
Daugiau / mažiau laiko	Daugiau laiko skaityti (TD4, TD7, TD12); skaitymui neišnaudotas laikas (TD3); mažiau laisvalaikio, nes reikėjo dirbti iš namų (TD6, TD8)
GL skaitymo ypatumai krizių laikotarpiu	Ieškojo [paramos] knygose, kurias skaitė ne pirmą kartą (TD1, TD21); skaitomi religiniai tekstai praplečia pasaulėžiūrą (TD3); skaitė namie per ilgą laiką sukaupias knygas (TD4, TD7); perskaitytos visos dar neskaitytos namie esančios knygos (TD19); norėjosi skaityti rašytojų, kuriais pasitiki, kūrinius (TD8); negalėjo skaityti rimtos literatūros, norėjo skaityti detektyvus (TD11); traukė poezija, ramino gražios metaforos (TD12A); skaitė GL knygas pagal sąrašą (TD16); J. Samarago „Aklumas“ padėjo susitaikyti ir išgyventi savo nerimą (TD19); skaityti pandemijos metu – atgaiva (TD4); filosofinės literatūros poreikis (TD8); anksčiau nepastebėta informacija apie slaugymą, pandemijas, išgyvenimą (TD1); daug skaitė pagal savo norimų perskaityti knygų sąrašą (TD9); GL ieškojo psichologinės paramos ir informacijos, kaip žmonės išgyvena krizes (TD15)
Profesinės / psichologinės literatūros skaitymas	Ieškojo profesinės literatūros, kad buvimas namuose būtų prasmingas (TD6); didelis poreikis knygoms, skirtoms psichologiniam palaikymui (TD9); aiškumo, tikrumo ieškojo profesinėje literatūroje (TD12A); skaitė studijoms, rašė magistro darbą (TD20)
Noras parašyti knygą	COVID-19 pandemijos sukeltos krizės išgyvenimas kuriant pasakas suaugusiems (TD16); patinka pasakojimai ne kine, filmuose, o knygose. Parašyti knygą prestižas, nori, kad žmogus įdėtų darbo ją skaitydamas (TD17)

Tema	Temos iliustravimas tyrimo pavyzdžiais
Bibliotekų paskelbta kūrybinio rašymo iniciatyva	Vienyti pasaulyje „užstrigusius lietuvius“ rašant apie savo patirtį (TD1)
Rusijos agresijos prieš Ukrainą laikotarpio skaitymo ypatumai	
Bendra psichologinė aplinka	Sukėlė daug nerimo, baimės (TD4, TD14); kelionėje ištiko baisi nežinomybė ir nerimas (TD19); didelis vidinis nerimas neleido skaityti (TD7); apmąstymai apie galimus gyvenimo scenarijus (TD1); skaitymas apie karą sukelia blogiausių scenarijų vaizdinius (TD9); pamoka, kad prie įtampos priprantama (TD6); galima judėti, bet įtampa – visada su tavimi (TD9); ištiko skausminga depresija (TD12A); išeiti iš depresijos rado profesinėje ir kitoje veikloje, ne knygų skaityme (TD12A); viskas neteko prasmės, laukė mirties (TD17); bendra depresija – nenorėjo nieko (TD18); tėvų šeima seniai laukė, kad Lietuva bus užpulta, laukė blogiausio (TD17)
Nuomonių, faktų poreikis	Atrodė būtina skaityti faktus iš įvairių šaltinių, kad tai padėtų susidaryti savo nuomonę (TD3); liovėsi naršyti ir skaityti žinias apie karą (TD7, TD19); atsiribojo, slėpėsi kaip strutis (TD9, TD16)
Skaitymas karo pradžioje	Rašytojų informacija socialiniuose tinkluose (TD1); vertimai iš ukrainiečių kalbos – autentiška realybė (TD1); nustojo skaityti, užgožė naujienos ir nerimas (TD7); apie 2 mėnesius visai negalėjo skaityti GL ar žiūrėti filmų (TD10); negalėjo skaityti net poezijos (TD12A); visai negalėjo susikaupti skaitymui (TD18); skaitymas karo pradžioje buvo terapija (TD4); teko labiau atsiriboti skaitant, tai leido objektyviau stebėti realybę (TD4); daugiausia skaitė apie karą, istorinėje literatūroje atrado aiškumą (TD14); visai liovėsi skaityti apie karą (TD20); tikslingai skaitė įtraukiantį detektyvą, tai labai pagelbėjo (TD19)
Liudijimų ar GL apie karą skaitymas	Įrašų <i>Facebooke</i> skaitymas nuramina ir leidžia susitaikyti su situacija: žmonės tai išgyvena. Žmonės pakelia. Išgyvensiu ir aš (TD1); kelia empatiją ukrainiečiams (TD1); valingai liovėsi naršyti po naujienų portalus ir socialinius tinklus – blogai nuolat gyventi kitų karu (TD7); GL į pirmą vietą iškyla karo patirtys (TD8); visada vengia knygų, kuriose aprašomos karo scenos (TD9, TD19, TD21); pastebi, kiek daug GL rašoma apie karą (TD12)
Užsitęsio karo poveikis GL skaitymui	Krizei užsitęsęs teko grįžti prie paguodos paieškų (TD10); skaitymas vėl tapo kasdieniniu sau skiriamu laiku (TD10); negali skaityti rusų autorių (TD12); GL skaitymas – pagalba, atgaiva (TD12); istoriniai romanai [K. Sabaliauskaitės „Petro imperatorė“] padėjo išlaikyti blaivų požiūrį, susitaikyti (TD14); sąžinės graužimas, kad mūsų šalyje taip gerai gyvenama, tapo liūdna dėl tokios neteisybės (TD15); blogiausio laukimas ir susitaikymas su realybe įvyko, bet vėl pradėjo skaityti (TD17); norisi ko nors lengvo, poezijos, novelių (TD20)
GL skaitymas – būdas giliau apmąstyti būtį, pasidžiaugti	GL skaitymas – būdas užsimiršti, informacijos iš socialinių tinklų skaitymas – būdas neužsimiršti (TD1); būdas atsiriboti nuo aplinkinio pasaulio, domina GL, kelianti egzistencinius klausimus (TD4); norisi skaityti apie žmogaus esmę, prigimtį (TD11); nuslūgus nerimui kilęs poreikis skaityti gilaus turinio knygas (TD7); skaitymas pailsina – geras stilius, taiklus pajuokavimas, intriguojanti mintis teikia džiaugsmo (TD12)
Lengvai skaitomos knygos kaip pagalba sau	Peržiūri pradžią ir pabaigą, ar gerai baigiasi (TD7), įtraukia siužetas ir negalvoja apie grėsmes (TD7); įtraukiantis detektyvas atitraukė mintis nuo karo (TD19); detektyvas padėjo nebejausti bejėgiškumo, pagelbėjo kelionėje (TD19); aplinka sunki, nerimastinga, todėl kitiems norisi skaityti lengvo turinio knygas (TD4); greito skaitymo knygos – kaip pagalba sau (TD7); prasmingiau sportuoti nei skaityti knygas (TD17); nori pats parašyti vertingą knygą, nors sunku skaityti knygas (TD17); skaito įvairius žanrus, nes nori suvokti, kas yra vertinga knyga (TD17)

Apibendrinant galima teigti, jog skaitymo ypatumai globalių krizių laikotarpiais (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą metu) pasireiškia suvokimu apie užsitęsusį krizių laikotarpį, primirštą „per daug patogų“ ikikrizinį gyvenimą; tai siejasi su ikikriziniu laikotarpiu sumažėjusiu poreikiu skaityti. Suvokiama, kad susiformavę svarbūs skaitymo įpročiai išlieka ir krizių laikotarpiais. Tiesa, per krizes esant didelei kitų medijų konkurencijai kai kuriems informantams teko prisiversti skaityti. Kita vertus, krizės padėjo suvokti, kad skaitymas padeda įveikti nerimą, o pasinėrimas į kitas medijas – destabilizuoja.

COVID-19 pandemijos sukelta globali krizė tiek dėl sveikatos, tiek ir dėl judėjimo suvaržymų pasireiškė padidėjusiu nerimu. Daugumai informantų šioje situacijoje padėjo jau išsiugdytas poreikis skaityti GL, o būtent ši krizė sudarė sąlygas skaityti namų bibliotekoje seniai turimas, bet dėl laiko trūkumo neperskaitytas GL knygas. Paaiškėjo, jog informantams norėjosi gilaus turinio, įdėmaus susikaupimo reikalaujančių knygų arba pasinerti į aštraus siužeto, įtraukiančius GL kūrinius. Skaitant GL aktualios tapo kūrinių vietos, kuriose rašoma apie pandemijas, slaugymą, išgyvenimą, vertybes. Taip pat paaiškėjo, jog svarbia patirti pandemijs laikotarpiu kai kam tapo kūrybinis rašymas.

Po COVID-19 pandemijos sukeltos krizės sekusi Rusijos plataus masto agresija prieš Ukrainą sukėlė dar daugiau nerimo, negatyvių išgyvenimų, kurie ne vienam tyrimo dalyviui visai užgožė GL skaitymo patirtis. Atsivėrusios galimybės judėti nedžiugino, nes karo grėsmė tvyrojo ir tebetvyro visur. Tiek karo, tiek ir pandemijos pradžia siejama su intensyviu naujienų skaitymu socialiniuose tinkluose, žiniasklaidos portaluose. Suvokę, kad tai ne padeda, o kelia tik dar daugiau nerimo, informantai siekė kuo labiau atsiriboti nuo naršymo internete ir vėl grįžo prie užsitęsusijs krizinėje situacijoje gelbstinčio GL skaitymo. Interviu medžiagoje akcentuojamas aktualus GL turinys apie karus, rusų tautos mentaliteto specifiką, šalies istoriją; pasitaikė ir informantų, vengiančių skaityti literatūrą apie karą. Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą keliama įtampa skatino skaityti atpalaiduojančią, pagalbai sau skirtą literatūrą.

2.2.4. GL skaitytojų patirčių empiriniai rezultatai pagal skaitymo įprasminimo sampratą

Empirinio tyrimo pradžioje 1 paveiksle „Tyrimo teminių grupių žemėlapis“ išskirtos trys tyrimo teminės grupės: 1) GL skaitymo prasmingumas; 2) GL kokybiško skaitymo charakteristikos; 3) GL skaitymo ypatumai globalių krizių laikotarpiu. Tad verta pažvelgti, kaip šių teminių grupių empiriniai rezultatai išryškėja remiantis skaitymo įprasminimo samprata.

Tyrimo dalyvių bendras suvokimas apie *GL skaitymo prasmingumą* labiausiai susijęs su savišvietos, pasaulėvaizdžio praplėtimo prasmingumu. Skaitymas įprasminamas ne tik naujais siužetais, bet ir knygose aprašytomis iki šiol realiai neaplankytomis vietovėmis, knygos siužete įpintos muzikos pažinimu. Galimybė kartu su herojais išjausti visą jausmų paletę ir kūrinyje aprašytas jausenas atpažinti realybėje sutiktų žmonių elgsenoje leidžia geriau pažinti žmones, lengviau suprasti jų vidines būsenas. Skaitydamas knygą asmuo atsitraukia nuo kasdienių rūpesčių, patiria malonumą, atsipalaiduoja. Atkreiptinas dėmesys, jog skaitymo prasmingumas pasireiškia ir siekiant profesinio tobulėjimo, pavyzdžiui, jeigu asmuo rašo pats ar dar tik nori parašyti knygą. GL skaitymas gali būti naudingas kolekcininkams, kai siekiama papildyti savo kolekciją. GL skaitymas suteikia impulsų ir motyvacijos naujiems dailės kūriniams kurti arba padeda asmeniui pačiam kurti gyvenimui apibūdinti skirtas metaforas. Būtent šios informantų mintys ir siejasi su minėtais skaitymo skatinimo specialisto A. Chamberso, literatūros kritiko ir rašytojo M. Prousto, prancūzų literatūros teoretiko, filosofo R. Bartheso postulatais apie skaitymo malonumą, taip pat – su neuromokslų klasiko S. Dehaenės mintimis apie skaitymo procesus smegenyse.

Empiriniai tyrimo duomenys rodo, kad skaityti GL yra prasminga – toks skaitymas yra ne tik turiningai leidžiamas laisvalaikis. Skaitymo prasmingumas pasireiškia per gaunamą pagalbą, skaitant įveiktas problemas, pavyzdžiui, įveikus vaikystėje išgyventą disleksiją skaitymas tapo ir pagalbos kitiems būdu. Tai atitinka minėtas D. Kuzminskaitės ir W. Iserio išvalgas apie skaitymo įprasminimą.

Vis dėlto, kaip rodo empirinio tyrimo rezultatai, GL skaitymas kartais skaitytojui kelia kaltės jausmą – manoma, kad GL skaitymui skirti daug laiko yra savotiška prabanga. Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad GL skaitymas gali virsti priklausomybe, atitraukančia nuo kasdieninių problemų sprendimo.

Tyrimo dalyviams *svarbios GL skaitymo charakteristikos* pirmiausia siejamos su kokybišku skaitymu. Nors kokybiškas skaitymas (pagal keliamus tikslus) gali būti greitas ir lėtas, informantams būdingesnis įsitikinimas, kad lėtas skaitymas yra prasmingesnis. Žinoma, kartais tenka skaityti greitai (studijuojant ar knygą gavus tik trumpam), bet tuomet skaitymas yra „iš reikalo, ne iš dvasios“. Neretai greitai skaitant kūrinys yra tik peržvelgiamas, įdėmiai, lėtai jį skaityti imama vėliau; kartais ta pati knyga skaitoma kelis kartus. Tokį kūrinių galima pavadinti asmeniškai kokybišku ar vertingu. Kūrinio vertingumo charakteristika gali būti susijusi su skaitytojo vidiniais atradimais skaitant, bet taip pat ji gali būti siejama su

kūrinio verte knygų kolekcijoje arba su tuo, kiek parašęs kūrinį uždirbo autorius. Tai atliepia ir papildo tiek A. Chamberso kokybiško skaitymo, tiek ir L. Lukoševičiūtės ir A. Rimkutės įžvalgas apie skaitymo kultūros ugdymą. Svarstymai apie lėtą, atidų skaitymą koreliuoja ir su M. Pivoriūtės ir K. Poškauskaitės aptarta lėtojo laiko, kaip sąmoningo gyvenimo principo, koncepcija.

Svarbios GL skaitymo charakteristikos susijusios su tapimo skaitytoju etapais. Kaip rodo empirinio tyrimo rezultatai, dažniausiai mėgstantys skaityti žmonės augo knygų pilnuose namuose (t. y. skaitymui palankioje aplinkoje), jų artimieji patys mėgo ir kitiems rekomenduodavo GL knygas. Tačiau tai nėra būtina sąlyga – jeigu žmogus turi vidinį impulsą kurti, uoliu skaitytoju jis gali tapti ir visai netikėtai – pavyzdžiui, perskaitęs pažįstamų pasiūlytą ar netikėtai kur nors ant takelio rastą pamestą knygą. Žinoma, kai namų aplinkoje įprasta skaityti ir matyti skaitančius kitus šeimos narius, kai apie perskaitytas knygas diskutuojama ar jos rekomenduojamos – tai labai prisideda prie to, kad asmuo tampa skaitytoju.

Įtaką GL skaitymui daro ir pasirinkta studijų kryptis, ten sutikti (arba nesutikti) patys literatūrą mėgstantys ir skatinantys ją pamėgti kitus pedagogai. Šiuo atžvilgiu kiekvienas mokinys ar studentas gali patirti teigiamą ir neigiamą poveikį. Mokykloje patyrę neigiamą poveikį asmenys kartais užaugę tampa išmaniais ir išprususiais skaitytojais, šį pomėgį praktikuojančiais visur ir visada. Būtinybę nuosekliai ugdyti skaitymo įpročius, ankstyvojo skaitymo naudą pabrėžia ir minėti Lietuvoje atlikti šalies skaitymo sociologiniai tyrimai.

Patiriami GL skaitymo ir neskaitymo laikotarpiai yra normali skaitymo proceso kaita. Kaip rodo empiriniai tyrimo rezultatai, grįžti prie GL skaitymo reikia pastangų, nes naudoti vaizdines medijas paprasčiau, jos dažnai užgožia knygas. Tačiau norintieji save lavinti ir harmonizuoti tikslingai renkasi popierinių knygų skaitymą.

Tarp informantų vyrauja nuomonė, kad įpratos popierinės GL knygos skaitymas yra maloniausias, geriausias ir įprasčiausias. Dalį tokio skaitymo malonumo sudaro knygos kvapas, verčiami puslapiai, gražus knygos dizainas. Dalis informantų mano, kad knygą galima skaityti bet kurioje laikmenoje, nors priminiausia vis tik išlieka popierinė knyga. Tačiau „iš bėdos“ tinka ir elektroninė bei garsinė. Pastebima, kad klausant teksto, informacijos įsimenama mažiau, bet lieka daugiau laiko užsiimti kitomis veiklomis. Dalis informantų knygas mėgsta klausyti dėl teksto gražaus skambesio, bet yra ir tokių, kurie teigia, kad trūksta kokybiškai įgarsintų, klausyti pritaikytų knygų. Tai siejasi su medijų tyrėjų mintimis apie globalią elektroninių medijų konkurenciją. Nors empiriniai tyrimo rezultatai rodo knygų formato pokyčių kaitą (palaipsniui pereinama prie elektroninio formato), ilgi tekstai dažniausiai yra skaitomi kaip popierinė knyga.

Pastarųjų metų dviejų viena kitą perdengiančių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) nulemtos GL skaitymo patirtys žymiai skiriasi nuo ikikrizinio laikotarpio skaitymo patirčių. Ikikrizinis laikotarpis tyrimo dalyvių prisimenamas kaip „per ilgai per gerai gyventas“ laikas – t. y. toks, kai giluminės egzistencinės problemos atrodė esančios tolimos, ne tokios svarbios. Kai kuriems informantams tas buvęs patogus gyvenimo laikotarpis siejasi su dingusiu poreikiu skaityti GL, nes skaitymui reikėjo papildomų pastangų. Padidėjęs nesaugumo jausmas, baimė ir kitos neigiamos emocijos turėjo įtakos skaitymą atrandant iš naujo kaip savo vidinę pusiausvyrą padedančią palaikyti gana paprastą priemonę.

Lyginant GL skaitymo ypatumus pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą laikotarpiais matyti, kad jiems bendra yra išgyvenamas nerimo, baimės jausmas. Per COVID-19 pandemiją šis jausmas buvo būdingas ne visiems tyrimo dalyviams, tačiau prasidėjus Rusijos plataus masto agresijai prieš Ukrainą beveik visi informantai teigia šios krizės pradžioje patyrę labai stiprų nerimą, kuris nemažai jų daliai visai užgožė GL skaitymo patirtis. Atkreiptinas dėmesys, jog COVID-19 pandemijos pradžioje dalis informantų net apsidžiaugė, kad nereiks eiti į darbą ir pagaliau bus galima lėtai skaityti seniai įsigytas ir ketintas perskaityti knygas. Ikikriziniu laikotarpiu šie informantai vis nerasdavo pakankamai laiko norimas knygas perskaityti lėtai, neskubant – pandemija suteikė tokią galimybę. Tiesa, GL skaitymas buvo derinamas su profesinės literatūros skaitymu.

Abiejų krizinių laikotarpių pradžioje daugelis tyrimo dalyvių paniro į socialinius tinklus ar žiniasklaidos portalus, nes ieškojo juose patikimos informacijos. Vis dėlto ir pandemijai, ir Rusijos plataus

masto agresijai prieš Ukrainą užsitęsęs, stengiasi nuo elektroninės žiniasklaidos ir socialinių tinklų atsi-riboti, grįžti prie GL skaitymo įpročių.

Abiejų krizinių laikotarpių skaitinių tipas rezonavo su išgyvenama globalia problema. Pandemijos laikotarpiu tyrimo dalyviai skaitė daugiau GL knygų apie epidemijas, pandemijas – užkrečiamųjų ligų protrūkių. Prasidėjus Rusijos plataus masto agresijai prieš Ukrainą tyrimo dalyviai netikėtai pamatė, kiek daug apie karą rašoma grožinėje literatūroje. Pakartotinai skaitant knygas šios temos aktualizuo-davosi, išskeldamos naujas vertas apmąstyti prasmes. Iki Rusijos agresijos prieš Ukrainą pacifistais save laikantys informantai per šį krizinį laikotarpį stengėsi ignoruoti informaciją apie karą, ieškojo psicho-loginės pagalbos sau knygų ar labiau gilinosi į profesinę literatūrą. Rusijos agresijai užsitęsęs (trunkant jau trejus metus), tyrimo dalyviai ima teigti, kad „prie visų įtampų priprantama“, ir palengva grįžta prie anksčiau susiformavusių GL skaitymo įpročių.

2 paveiksle pateikiamas susistemintas tyrimo dalyvių skaitymo patirčių teminis žemėlapis.

2 paveikslas. Tyrimo dalyvių skaitymo patirčių teminis žemėlapis

Išvados

GL skaitymo samprata yra tarpšritinė, ji aprėpia neuromokslininkų tyrimus, medijų ir komunikacijos, literatūrologijos, psichologijos, edukologijos tyrėjų ir praktikų išvalgas, teoriškai modeliuoja daugeliui įprastos kasdienės veiklos – skaitymo – sudėtingą struktūrą. Proceso daugialypiškumas lemia iki šiol nesuformuotą vientisą skaitymo modelį ir skaitymo tyrimų metu įvardijamus vis naujus jo suvokimo aspektus. GL skaitymo tyrimų lauke svarbiais aspektais išlieka skaitymo nauda mažinant nerimą ir skaitymo malonumas, gebėjimas skaityti ilgo turinio tekstus, išlaikant dėmesį bei skaitymo metu jį stiprinant, aktualizuojant turinį sau svarbiais aspektais krizių laikotarpiams.

Remiantis dalyko literatūros analize suformuota GL skaitymo teorinė samprata apima praktines kokybišką skaitymą lemiančias charakteristikas. Skaitymo malonumą ir naudingumą indikuojančiais veiksniais laikoma: 1) kokybiškas skaitymo ugdymas, tinkamas nusiteikimas, kultūros simbolių dekodavimo įgūdžiai; 2) aplinka ir skaitymo trukmė; 3) atidus skaitymo pomėgis; 4) gebėjimas pasirinkti, ką skaityti; 5) skaitymo konkurentų, t. y. turinio atžvilgiu paprastesnių medijų, valingas ribojimas; 6) gebėjimas aktualizuoti prasmes.

Atsižvelgiant į tai, empiriniame GL skaitymo tyrime analizuotos trys teminės grupės, atskleidžiančios bendrą suvokimą apie: 1) GL skaitymo prasmingumą; 2) GL skaitymo kokybę; 3) GL skaitymo ypatumus globalių krizių laikotarpiu.

Tyrimas parodė, kad skaitymo įprasminimas daugumos informantų grindžiamas savišvietos galimybėmis, nes: 1) skaitant galima įgyti naują pažinimą, atsiranda galimybių išplėtoti mintį, praplėsti pasaulėvaizdį; 2) skaitant GL daugiau sužinoma ir apie tai bendraujama su kitais; 3) skaitymas suteikia progų apmąstyti egzistencinius klausimus, prisiliesti prie svarbių bendražmogiškų tiesų, problemų; 4) GL skaitymas praplečia ir gilina žodyną; 5) GL yra ne tik savęs pažinimo priemonė, bet ir saviugdos būdas.

Paaiškėjo, kad GL skaitymui svarbias charakteristikas skaitytojai dažniausiai susiformavo iš artimos aplinkos pavyzdžių vaikystėje. Dauguma informantų GL skaitymą suvokia kaip prasmingą ir malonią veiklą, tačiau dažnai susiduria su laiko stoka. Tam įtakos turi kitų, paprasčiau vartojamų medijų (televizijos, socialinių tinklų) pasirinkimas laisvalaikio. Svarbia kokybiško skaitymo charakteristika skaitytojai įvardijo ekspertų rekomenduojamų ar asmeniškai vertingų knygų skaitymą. Mėgstantiems skaityti informantams būdingi skaitymo / neskaitymo laikotarpiai, o grįžti prie GL skaitymo prireikdavo valios pastangų ir papildomos motyvacijos.

GL skaitymo ypatybės globalių krizių (COVID-19 pandemijos ir Rusijos plataus masto agresijos prieš Ukrainą) laikotarpiams turėjo ir panašumų, ir skirtumų. Abiem laikotarpiais įtaką GL skaitymui darė aplinkoje tvyrantis nerimas ir nežinomybė bei noras sužinoti faktus ir susidaryti savo nuomonę. Šių krizių pradžioje vyravo tekstų socialinėse medijose skaitymas, tačiau šiems laikotarpiams užsitęsęs yra grįžtama prie anksčiau susiformavusių GL skaitymo įpročių, kurie padeda įveikti nerimą. Paaiškėjo, jog pandemijos laikotarpiui būdingas namuose esamų mėgstamų ar patikimų kūrinių pakartotinis skaitymas arba sukaupytų, anksčiau dėl laiko stokos neperskaitytų GL knygų skaitymas. Taip pat paaiškėjo, jog krizių metu skaitomuose GL tekstuose aktualesnės buvo globalias problemas atspindinčios temos, siužetai (užkrečiamųjų ligų, slaugymo, karo įvykių, patiriamų sunkumų). Ši tendencija išryškėjo pakartotinai skaitomuose kūriniuose, kai anksčiau skaitant tas pačias GL knygas pandemijų ar karo temos buvo suvokiamos kaip antraeilis, siužetinei linijai nesvarbus fonas. Abiejų krizinių laikotarpių metu kai kurie informantai prioritetą teikė gilaus turinio, filosofinių, egzistencines problemas aptariančių GL knygų pasirinkimui, tačiau dalis informantų nerimui įveikti rinkosi aštraus turinio, greitai į siužetą įtraukiančias knygas (detektyvus).

Atskleista situacija rodo GL skaitymo įpročių, skaitymo kultūros formavimo naudą. Informantai, suvokia skaitymą kaip malonų laisvalaikio leidimo būdą, padedantį praplėsti pasaulėvaizdį, per krizes greičiau ir lengviau atsitraukti nuo bauginančios informacijos socialinėse medijose, žiniasklaidoje. Laisvalaikio pasirinkę skaityti GL asmenys lengviau atrado vidinę pusiausvyrą ir įveikė nerimą. Tai leidžia

daryti išvadą, kad iš anksčiau susiformavę kokybiško GL skaitymo įpročiai gelbsti įveikiant nerimą globalių krizių laikotarpiams, o GL skaitymas gali būti pasitelkiamas kaip paveiki ir naudinga pagalbos priemonė per ateityje galimai kilsiančias globalias krizes.

Interesų konfliktas

Autorė deklaruoja, kad jokio interesų konflikto nėra.

Padėka

Straipsnio autorė nuoširdžiai dėkoja visiems tyrimo dalyviams, pasidalijusiems savo (grožinės literatūros) skaitymo patirtimis. Pagrindiniai tyrimo rezultatai buvo pristatyti pranešime „Grožinės literatūros skaitymo įprasminimas globalių krizių laikotarpiu“, skaitytame XVI nacionalinėje Lietuvos sociologų draugijos konferencijoje „Globalūs iššūkiai ir ateities visuomenės“, 2024 m. lapkričio 15–16 d. vykusioje Vilniaus universitete. Autorė dėkoja konferencijos dalyviams už diskusinius klausimus ir pastabas, o straipsnio anoniminiams recenzentams – už vertingus pastebėjimus ir komentarus, padėjusius tekstui įgauti esamą formą.

Apie autorę

Daiva Janavičienė – komunikacijos ir informacijos mokslų daktarė. Nuo 2017 m. dirba Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje metodininke-tyrėja. Mokslinių interesų sritys: biblioterapija, skaitymo tyrimai, bibliotekų paslaugos.

ORCID

Daiva Janavičienė <https://orcid.org/0000-0002-0190-3573>

Literatūra

- Adler, Asta; Stančaitienė, Gintė; Grauslienė, Izabelė; Nasvytienė, Dalia; Skabeikytė, Gabrielė; Barkauskienė, Rasa. „Everything Seems Unreal”: How Adolescents Cope with COVID-19 Quarantine Experience. *Psichologija*, 2021, t. 64, p. 53–60. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2021.40>
- Antunes, Raul; Frontini, Roberta; Amaro, Nuno; Rogerio, Salvador; Matos, Rui; Morouço, Pedro; Rebelo-Gonçalves, Ricardo. Exploring Lifestyle Habits, Physical Activity, Anxiety and Basic Psychological Needs in a Sample of Portuguese Adults during COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2020, Vol. 17, No. 12, p. 1–13. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124360>
- Apie skaitymą ir jo naudą: diskusijos apie tai, kas svarbu: vieša tiesioginė transliacija: lapkričio 8 d. 17.00 val.: gyd. psichoterapeutas dr. Julius Neverauskas ir psichiatras-psichoterapeutas Gintautas Narmontas. *Žmogaus institutas*, 2022 m. lapkričio 8 d. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=J_p1a3iUV3A [žiūrėta 2025-04-24].
- Astikienė, Sigita. Bibliotekininkų gyvenimo pasakojimuose atsiskleidę skaitymo tradicijos pokyčiai. *Lituanistica*, 2018, t. 64, Nr. 4 (114), p. 285–293. <https://doi.org/10.6001/lituanistica.v64i4.3886>
- Barthes, Roland. *Teksto malonumas* / sudarytoja, įvado ir paaiškinimų autorė Galina Baužytė-Čepinskienė; iš prancūzų k. vertė Aloyzas Gvidonas Bartkus, Galina Baužytė-Čepinskienė, Genovaitė Dručkutė. Vilnius: Vaga, 1991.
- Berger, Peter L.; Luckmann, Thomas. *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas* / iš anglų k. vertė Aldona Radžvilienė. Vilnius: Pradai, 1999.

- Biveinis, Petras. Skaitymo moksliniai tyrimai Lietuvoje 1990–2014 metais (pradžia). *Šiandien aktualu*, 2016, Nr. 1 (54), p. 167–189.
- Biveinis, Petras. Skaitymo moksliniai tyrimai Lietuvoje 1990–2014 metais (pabaiga). *Šiandien aktualu*, 2016, Nr. 2 (55), p. 123–140.
- Braid, Jeremias; Richlan, Fabio. The Functional Neuroanatomy of Reading Intervention. *Frontiers in Neuroscience*, 2022, Vol. 16, p. 1–9. <https://doi.org/10.3389/fnins.2022.921931>
- Chambers, Aidan. *Skaitymo aplinka: kaip suaugusieji galėtų padėti vaikams mėgautis knygomis* / iš anglų k. vertė Donata Andriuškevičienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2010.
- Dehaene, Stanislas. *Reading in the Brain: The New Science of How We Read*. New York: Penguin Group, 2010.
- Dėl skaitymo skatinimo programos patvirtinimo. *Lietuvos Respublikos Vyriausybė*, 2006 m. lapkričio 30 d., nutarimas Nr. 1200. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.287765?jfwid=i3h-7wmd3s> [žiūrėta 2025-04-24].
- Gaižauskaitė, Inga; Valavičienė, Natalija. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras, 2016.
- Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2023* / ataskaitą parengė Rūta Matulaitienė, Laima Nevinskaitė. Vilnius: Lietuvos kultūros taryba, 2023. Prieiga per internetą: https://www.ltkt.lt/docs/kulturos-tyrimai/2024/03/Gyventoju-dalyvavimas-kulturoje_ataskaita_FIN.pdf [žiūrėta 2025-04-24].
- Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2020* / ataskaitą parengė Agnė Ambrazevičienė, Rūta Matulaitienė. Vilnius: Lietuvos kultūros taryba, 2020. Prieiga per internetą: <https://www.ltkt.lt/docs/kulturos-tyrimai/2021/05/GYVENTOJU-DALYVAVIMAS-KULTUROJE-IR-PASITENKINIMAS-KULTUROS-PASLAUGOMIS-2020.pdf> [žiūrėta 2025-04-24].
- Iser, Wolfgang. Interaction between Text and Reader. In: *Readers and Reading* / Edited and Introduced by Andrew Bennett. London: Routledge, 2013, p. 20–31. <https://doi.org/10.4324/9781315844114>
- Janavičienė, Daiva. Biblioterapija: skaitymo rekomendacijos išgyvenantiems atskirtį COVID-19 pandemijos metu. *Slauga. Mokslas ir praktika*, 2021, t. 2, Nr. 7 (295), p. 1–14. <https://doi.org/10.47458/Slauga.2021.2.14>
- Janavičienė, Daiva. Grožinės literatūros skaitymo įprasminimas globalių krizių laikotarpiu. In: *Globalūs iššūkiai ir ateities visuomenės: XVI Lietuvos sociologų draugijos konferencija, 2024 m. lapkričio 15–16 d.: programa ir tezės = Global Challenges and Future Societies: 16th Conference of the Lithuanian Sociological Association, November 15–16, 2024: Program and Abstracts* / sudarytojai Dalia Čiupailaitė-Višnevskė, Dovilė Galdauskaitė, Arūnas Poviliūnas, Zenonas Norkus, Irma Budginaitė-Mačkinė, Milda Pivoriūtė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla / Vilnius University Proceedings, 2024, Vol. 50, p. 86. <https://doi.org/10.15388/XVI-Sociol-konf.2024>
- Januševičienė, Rasa. Lietuvos viešųjų bibliotekų veikla COVID-19 pandemijos ir migrantų krizės akivaizdoje: siekis užtikrinti žmogaus teises. *Aktualu rytoj / Relevant Tomorrow*, 2021, t. 1, Nr. 19, p. 85–103. <https://doi.org/10.51740/RT.1.19.4>
- Katkuvienė, Jurga. Skaitytojas. *Avantekstas: lietuviškų literatūros mokslo terminų žodynas*. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <http://www.avantekstas.flf.vu.lt/lt/skaitytojas> [žiūrėta 2025-04-24].
- Kmita, Rimantas. Skaitymas sovietmečiu kaip neoficialus literatūrinis gyvenimas. In: *Nevienareikšmės situacijos: pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką* / sudarė Rimantas Kmita. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 57–90.
- Knygotyra: enciklopedinis žodynas* / redaktorius Feliksas Jukna. Vilnius: Alma littera, 1997.
- Kuzmičová, Anežka. Consciousness. In: *Further Reading* / Eds. Matthew Rubery and Leah Price. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 271–281. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198809791.001.0001>
- Kuzminskaitė, Dovilė. Odė skaitymui. *Šiaurės Atėnai*, 2023 m. spalio 27 d., Nr. 20 (1420), p. 5 ir 11. Taip pat prieiga per internetą: <http://www.satenai.lt/wp-content/uploads/2023/01/Nr.20-1420-2023-10-27.pdf> [žiūrėta 2025-04-24].
- Kuzminskaitė, Dovilė. Skaitytojų klubai ir skaitymo fenomenologija: nuo sąmoningo individo iki įgalintos bendruomenės. *Aktualu rytoj / Relevant Tomorrow*, 2024, t. 4, Nr. 25, p. 67–76. <https://doi.org/10.51740/RT.4.25.3>

- Liepa, Dite; Liparte, Evija. Covid-19 pandemija ir karas Ukrainoje: eufemizmų ir disfemizmų vartojimas viešajame diskurse latvių, lietuvių ir rusų kalbose. *Bendrinė kalba*, 2022, t. 95, Nr. 9, p. 200–233. Prieiga per internetą: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/2213/2326> [žiūrėta 2025-04-24].
- Lietuvos gyventojų skaitymo įpročiai: tyrimo ataskaita. Vilnius: Tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“, 2024. Prieiga per internetą: https://www.ltk.lt/docs/kulturos-tyrimai/2025/01/2024_Lietuvos%20gyventoju%20skaitymo%20iprociai.pdf [žiūrėta 2025-04-24].
- Lipnevič, Anna. Lietuvos gydytojų darbo rinkos kaita: COVID-19 pandemijos ir karo Ukrainoje iššūkiai. *Lietuvos socialinė raida*, 2022, Nr. 11: Darbo rinkos transformacijos krizių akivaizdoje / sudarytojos Rūta Brazienė, Inga Blažienė, p. 18–35. Taip pat prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2022~1701017402941/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025-04-24].
- Lukoševičiūtė, Laura; Rimkutė, Audronė. Skaitymo skatinimo programų rezultatų ir poveikio vertinimas. *Viešoji politika ir administravimas / Public Policy and Administration*, 2023, t. 22, Nr. 1, p. 117–131. <https://doi.org/10.5755/j01.ppaa.22.1.31582>
- Lupton, Christina. Repeat In: *Further Reading* / Eds. Matthew Rubery and Leah Price. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 153–164. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198809791.001.0001>
- Mumper, Michal L.; Gerrig, Richard J. Leisure Reading and Social Cognition: A Meta-Analysis. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 2017, Vol. 11, No. 1, p. 109–120. <https://doi.org/10.1037/aca0000089>
- Nastopka, Kęstutis. Literatūros samprata XX a. lietuvių kritikoje. In: *XX amžiaus lietuvių literatūra* / redaktorius Vytautas Kubilius. Vilnius: Vaga, 1994, p. 414–431.
- Perdue, Meaghan V.; Mahaffya, Kelly; Vlahcevic, Katherine; Wolfman, Emma; Erbeli, Florina; Richlane, Fabio; Landi, Nicole. Reading Intervention and Neuroplasticity: A Systematic Review and Meta-Analysis of Brain Changes Associated with Reading Intervention. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2022, Vol. 132, p. 465–494. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.11.011>
- Pivoriūtė, Milda; Poškauskaitė, Karolina. Kai nebetenkina „per daug ir per kažkaip“: egzistenciniai pokyčiai kintant gyvenimo ritmui. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2019, t. 45, Nr. 2, p. 39–67. <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2019.2.15>
- Proust, Marcel. *Apie skaitymą* / iš prancūzų k. vertė Vytautas Bikulčius. Vilnius: Hubris, 2021.
- Ramonienė, Meilutė; Brazauskienė, Jelena; Burneikaitė, Nida; Daugmaudytė, Jurgita; Kontutytė, Eglė; Pribušauskaitė, Joana. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
- Sabaliauskaitė, Kristina. *Petro imperatorė*. Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2019.
- Salmerón, Ladislao; Arfé, Barbara; Avila, Vicenta; Cerdán, Raquel; De Sixte, Raquel; Delgado, Pablo; Fajardo, Inmaculada; Ferrer, Antonio; García, María; Gil, Laura; Gómez-Merino, Nadina; Jáñez, Álvaro; Lluch, Gemma; Mañá, Amelia; Mason, Lucia; Natalizi, Federica; Pi-Ruano, Marina; Ramos, Luis; Ramos, Marta; Roca, Javier; Rosa, Eva; Rosales, Javier; Rubio, Alba; Serrano-Mendizábal, Marian; Skrobiszewska, Noemi; Vargas, Cristina; Vergara-Martínez, Marta; Perea, Manuel. READ-COGvid: A Database from Reading and Media Habits during COVID-19 Confinement in Spain and Italy. *Frontiers in Psychology*, 2020, Vol. 11, p. 1–6. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.575241>
- Saramago, José. *Aklumas* / iš anglų k. vertė Leonas Judelevičius; 2-asis patais. leid.; vertimą atnaujino Lina Černiauskaitė. Vilnius: Kitos knygos, 2020.
- Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai: sociologinio tyrimo ataskaita*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 2005. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/docs3/kad5/w5_istorija.show5-p_r=440&p_d=40090&p_k=1.html [žiūrėta 2025-04-24].
- Social, Health, and Economic Impacts of the COVID-19 Pandemic and the Epidemiological Control Measures: First Results from SHARE Corona Waves 1 and 2* / Eds. Axel Börsch-Supan, Anita Abramowska-Kmon, Karen Andersen-Ranberg, Agar Brugiavini, Agnieszka Chłoń-Domińczak, Florence Jusot, Anne Laferrère, Howard Litwin, Šime Smolić, Guglielmo Weber. Berlin, Boston: De Gruyter, 2023. <https://doi.org/10.1515/9783111135908>
- Stip, Emmanuel; Östlundh, Linda; Aziz, Karim Abdel. Bibliotherapy: Reading OVID during COVID. *Frontiers in Psychiatry*, 2020, Vol. 11, p. 1–8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.567539>

- Šileris, Arūnas. *Socialinio skaitymo skaitmeninėje aplinkoje motyvacijos ir elgsenos ypatumai: [daktaro disertacija: socialiniai mokslai: komunikacija ir informacija (S 008)]*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2023. Taip pat prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:162588756/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta 2025-04-24].
- Tyrė atostogų skaitymo įpročius: kas trečias Lietuvos gyventojas neperskaito nė vienos knygos per metus. *Spinter Research*, 2021. Prieiga per internetą: <https://spinter.lt/tyre-atostogu-skaitymo-ipocius-kas-trecias-lietuvos-gyventojas-neperskaito-ne-vienos-knygos-per-metus/> [žiūrėta 2025-04-24].
- Tyrimo „Lietuvių skaitymo įpročiai“ rezultatai. *Skaityk – laisvėk – tobulėk*, 2015. Prieiga per internetą: <https://skaitymometai.lnb.lt/index.php?1072871562> [žiūrėta 2025-04-24].
- Turker, Sabrina; Hartwigsen, Gesa. Exploring the Neurobiology of Reading through Non-Invasive Brain Stimulation: A Review. *Cortex*, 2021, Vol. 141, p. 497–521. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2021.05.001>
- Wolf, Maryanne. Dyslexia: Through the Eyes of Da Vinci. In: *Further Reading* / Eds. Matthew Rubery and Leah Price. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 294–308. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198809791.001.0001>
- Zhou, Wei; Cui, Xiaohui; Shi, Baoguo; Su, Mengmeng; Cao, Miao. The Development of Brain Functional Connectome during Text Reading. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2021, Vol. 48, p. 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2021.100927>
- Žemaitienė, Nida; Kukulskienė, Milda; Miglinė, Vilma; Kubilienė, Loreta; Urbonaitė, Gabrielė; Digrytė-Šertvytienė, Laura; Norė, Aušra; Šmigelskas, Kastytis. Psychological Aspects of Media Communication during the COVID-19 Pandemic: Insights from Healthcare and Pharmacy Specialists in Lithuania. *Healthcare*, 2021, Vol. 9, No. 10, p. 1–14. <https://doi.org/10.3390/healthcare9101297>
- Žydžiūnaitė, Vilma; Sabaliauskas, Stanislav. *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga, 2017.
- Žmuida, Eugenijus. Literatūra karo akivaizdoje: „ne mūsų“, „mūsų“ ir „visų karas“. *Lituanistica*, 2023, t. 69, Nr. 1 (131), p. 56–69. <https://doi.org/10.6001/lituanistica.2023.69.1.3>